

Міністерство внутрішніх справ України

Харківський національний університет внутрішніх справ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ
ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ
У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ**

**Харків
2021**

Голова авторського колективу – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, член-кореспондент Національної академії правових наук України, генерал поліції третього рангу, ректор Харківського національного університету внутрішніх справ **В. В. Сокуренко**.

Авторський колектив:

Д. В. Швець – доктор юридичних наук, доцент, перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

О. І. Федоренко – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ;

Н. Е. Мілорадова – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ;

В. В. Доценко – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ;

К. Л. Бугайчук – доктор юридичних наук, доцент, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ю. В. Гнусов – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки Харківського національного університету внутрішніх справ;

О. М. Рвачов – старший викладач кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки Харківського національного університету внутрішніх справ.

Рецензенти:

Колісніченко Олександр Сергійович – начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник;

Баглаєнко Станіслав Станіславович – начальник відділу ювенальної поліції Управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції в Харківській області, підполковник поліції.

Сокуренко В. В., Швець Д. В., Федоренко О. І., Мілорадова Н. Е.,
Доценко В. В., Бугайчук К. Л., Гнусов Ю. В., Рвачов О. М.

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ПСИХОЛОГІЯ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	6
1.1. Сутність та ознаки суїцидальної поведінки.....	6
1.2. Особливості суїцидальної поведінки дітей і підлітків.....	9
2. ФАКТОРИ РИЗИКУ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	14
2.1. Вплив Інтернету та соціальних мереж на особистість дитини .	14
2.2. Поняття «групи смерті» та їх різновиди	16
2.3. Хто і навіщо створює «групи смерті» та відповідний контент.	21
2.4. Відповідальність за доведення особи до самогубства	23
3. ОЗНАКИ НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДИТИНИ В ІНТЕРНЕТІ	25
3.1. Як визначити, які діти потрапляють до групи ризику?	25
3.2. Як дитині уникнути залучення до небезпечних груп в Інтернеті	29
4. ПОРАДИ БАТЬКАМ З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	32
4.1. Що має занепокоїти батьків у поведінці дитини.....	32
4.2. Що необхідно робити, якщо в Інтернеті було виявлено електронний ресурс з деструктивним контентом.....	36
4.3. Як батькам убезпечити дитину від деструктивної інформації в Інтернеті	45
5. ПОРАДИ ПРАЦІВНИКАМ ПОЛІЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТІ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ПЕРЕДМОВА

Світова статистика засвідчує страшні речі: у групі підлітків віком 15–19 років суїцид – друга за частотою причина смерті серед дівчат і третя серед юнаків. Отже, проблема вчинення суїцидів у дитячому середовищі для України є дуже актуальною, адже щороку в нашій державі фіксують більше ста таких прикрих випадків.

Так, за даними Єдиного державного реєстру досудових розслідувань, у 2017 р. вчинили самогубство 166 підлітків, у 2018 р. – 97, у 2019 р. – 111, у 2020 р. – 123 особи.

У поточному році проблема вчинення підлітками спроб самогубств набула найбільш загрозливого масштабу, адже станом на початок березня органами Національної поліції було зафіксовано 25 випадків самогубств та 91 спробу вчинити такі дії.

Що змушує дітей позбавляти себе життя? Однією з причин поширення вказаних негативних явищ серед дітей і молоді правоохоронні органи та експертне середовище називають активізацію в мережі Інтернет так званих груп смерті. До самогубства дитину підводять поступово – за допомогою певних стратегій, зокрема суїцидальних ігор в інтернеті.

В ефірі програми «Право на владу» заступник міністра внутрішніх справ Антон Геращенко, говорячи про статистику самогубств дітей по Києву і Київській області за 2020 р., зазначив: «Стає ясно, що не стільки соціальні мережі несуть загрозу для дітей, скільки байдужість батьків, які або будують кар'єру, або не звертають увагу на дітей». «Існують різні групи суїциду в соцмережах, але це не головна причина, на мою думку. Головна причина – це те, що в першу чергу батьки, у другу – учителі просто не помічають, що дитина замикається в собі, що дитина шукає підтримки в оточення і не знаходить, і тоді вона закінчує життя самогубством», – уточнив він.

Дані статистики на території м. Харкова та Харківської області за 2020 рік свідчать про 4 суїциди, скоєні дітьми: двома хлопчиками та двома дівчатами віком від 14 років. За способом скоєння самогубства виділено два повішання, одне отруєння медичними препаратами та одне падіння з висоти. За 2020 р. дітьми вчинено 34 спроби самогубства, з них 12 хлопчиків та 20 дівчат. За способом скоєння самогубства виділено такі: повішення – 1, отруєння – 10, падіння з висоти – 3, порізи рук – 17, інше – 3. Бачимо, що переважна більшість дітей не мала наміру вкоротити собі віку, вони обирали відносно безпечний спосіб самоушкодження, такий як неглибокі порізи рук та отруєння

медпрепаратами несиальної дії. Все це може свідчити про брак уваги з боку дорослих і намагання привернути її до себе.

Аналіз суїцидів і суїцидальних спроб у м. Харкові та Харківській області за період 2018–2020 рр. дав можливість визначити основні причини суїцидальної поведінки неповнолітніх: нерозділене кохання, страх розчарувати батьків і вплив інтернету. Зазначимо, що за три роки кількість спроб самогубств, учинених дітьми, зростає, а закінчених суїцидів – зменшилася.

У період 2018–2020 рр. у м. Харкові та Харківській області не виявлено жодного факту скоєння суїциду неповнолітніми з причин перебування їх у так званих групах смерті на кшталт «Синього кита». Висвітлення цієї проблеми в засобах масової інформації, в тому числі в мережі Інтернет, відіграє важливу роль, але інколи воно має і негативні наслідки. Деякі засоби масової інформації некоректно трактують «скоєння самогубства», і це може чинити негативний вплив через великий обсяг інформації та постійне її повторення, своєрідне подання, що розуміється підлітками як «прославляння або романтизм» у скоєнні самогубства. Так, за допомогою деяких засобів масової інформації зроблено вірусну рекламу групі «Синій кит», журналісти занадто висвітлювали значення цієї групи, і негативним результатом серед підлітків стало ознакою «крутості» перебування в ній.

Безумовно, про причини потрапляння та перебування в так званих групах смерті треба говорити, висвітлювати їх, але донесення цієї інформації має бути дозованим, щоб не спричинити протилежний ефект. Засоби масової інформації повинні дотримуватися відповідних принципів і правил подання інформації про самогубство, тоді і ризик майбутніх самогубств може зменшитись. У зв'язку з викладеним вище поліцейські ювенальної превенції дуже обережно проводять виступи в ЗМІ та лекції в навчальних закладах, щоб прямо не торкатися цієї теми та не спричинити ефект Вертера.

1. ПСИХОЛОГІЯ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

1.1. Сутність та ознаки суїцидальної поведінки

Тривалий час у світі переважала психопатологічна концепція, яка однозначно визначала самогубство як прояв і результат психічного розладу особистості. Відповідно до сучасних наукових концепцій самогубство найчастіше розглядається як наслідок соціально-психологічної дезадаптації особи в умовах конфліктів, яких вона зазнає (водночас не виключається імовірність скоєння суїциду і внаслідок психічних розладів).

Суїцид (самогубство) – це усвідомлений акт самоусунення людини з життя під впливом гострих психотравмуючих ситуацій, за яких власне життя як вища цінність втрачає сенс.

До суїцидальної поведінки зазвичай відносять завершені самогубства, суїцидальні спроби (або парасуїцид) і наміри здійснити самогубство.

Суїцид (самогубство) – один із найтрагічніших видів девіантної поведінки. Різні аспекти проблеми самогубств вивчали філософи (М. Бердяєв, А. Камю, Е. Фромм), психологи (А. Адлер, А. Анастасі, З. Фрейд та ін.) та соціологи (Е. Дюркгейм).

Психологи, які займаються проблемою суїциду, виокремлюють такі терміни і поняття.

Суїцидент – це людина, яка вчинила самогубство або замах на самогубство.

Самогубство (суїцид) – смерть людини, що стала результатом її волевої діяльності (дії).

Замах на самогубство – це діяльність людини, яка не закінчилася летальним результатом (смертю) в результаті різних особистих обставин.

Суїцидальний ризик – схильність людини до вчинення дій, спрямованих на власне знищення.

Суїцидальна поведінка – це прояв суїцидальної активності, думки, наміри, висловлювання, погрози, спроби, замаху та дії. Люди, які вчиняють суїцид, зазвичай страждають від сильного душевного болю й перебувають у стані стресу, а також переконані у неможливості впоратися зі своїми проблемами.

Суїцидальна поведінка трапляється як у психічно здорових людей, так і в разі психопатій або акцентуацій характеру.

Виділяють такі форми самогубств:

- 1) завершений суїцид – дії особи, наслідком яких є її смерть;
- 2) незавершений суїцид (суїцидальна спроба, або парасуїцид) – акт навмисного самоушкодження особи, що не призводить до її смерті, але спричинює поранення (травму) і на певний час призводить до зниження продуктивності праці чи втрати працездатності;
- 3) розширений суїцид – дії особи, за яких вона посягає на життя інших людей, а після цього вчиняє самогубство (закінчене або незакінчене).

Основні фази суїцидальної поведінки

Період часу від виникнення у людини суїцидальних задумів і переживань до їх реалізації характеризується особливим психічним станом, який обумовлює підвищену ймовірність суїцидальної дії, так званим передсуїцидом. Передсуїцидальний період має тривалий розвиток, який може становити від кількох днів до місяця й більше.

Передсуїцид складається з двох фаз, а саме переддиспозиційної та суїцидальної.

Переддиспозиційна фаза відрізняється підвищеною психологічною напруженістю та пошуком шляхів виходу з критичної ситуації, що виникла. Ця фаза складається з певних кроків [1; 2].

1. Зусилля та увагу людини тривалий час сконцентровано на вирішенні критичної ситуації, що виникла, однак жодні заходи не дають бажаного результату. Це призводить до зниження самооцінки, з'являється відчуття безсилля, зростає емоційна напруга, що може проявлятися у різких коливаннях настрою (спалахи агресії стосовно себе або оточуючих, чергуються зі станом емоційної пригніченості, пошуком співчуття та порозуміння з боку оточуючих). Починають виникати думки про відсутність реальних, прийнятних можливостей вирішення актуальної ситуації, труднощі суб'єктивно сприймаються особою як «нездоланні».

2. На тлі пригніченості виникає «звуження свідомості», так зване «тунельне бачення проблеми», увага людини концентрується лише на негативних аспектах ситуації. Унаслідок цього людина не здатна об'єктивно сприймати наявний перебіг подій, не здатна побачити реальні шляхи вирішення нагальної проблеми.

3. Довготривалі, але невдалі спроби реально вирішити або змінити психотравмуючу ситуацію призводять до фізичного та психічного виснаження. Психологічна, емоційна напруга обтяжується зростанням тривоги щодо можливого несприятливого розвитку подій. Сприйняття перспектив має песимістичне забарвлення. Людина вважає, що «нічого позитивного у житті вже не може статися». Загострюється відчуття безпорадності перед труднощами – «опускаються руки».

4. Перебіг часу здається людині зміненим, відбувається його болісне уповільнення, у людини виникає відчуття того, що «ці страждання ніколи не закінчаться». Відбувається чітке усвідомлення нестерпності ситуації, з'являються такі думки: «Я більше не хочу, не буду, не можу терпіти цього», «Не хочу цього чути та бачити».

Виокремлюють такі характерні особливості поведінки людини у переддиспозиційний період [1; 2]:

– на початку переддиспозиційного періоду в особи виникає гостра потреба у встановленні неформального контакту і теплих дружніх взаємин, потреба у співчутті й емоційній підтримці («пошук опори»), бажання поділитися своїми переживаннями, тому зазвичай спочатку особа проявляє активність у пошуках співчуття та допомоги у колі близького оточення (у сім'ї, колективі тощо);

– згодом зовнішні прояви активності у встановленні контактів помітно знижуються, хоча потреба у допомозі залишається високою;

– суб'єктивно власне життя сприймається людиною ретроспективно, відмічається певна відстороненість від подій, які відбуваються у її житті.

Суїцидальна фаза. Цей період визначається ухваленням рішення людиною про вчинення самогубства і визначення шляхів його скоєння.

Виникає відчуття внутрішньої порожнечі та безглуздості існування (з'являються думки про «Жити не варто», «Втомився від такого життя»). Починають виникати *недиференційовані думки* про смерть, людина розмірковує про відсутність цінності життя, безглуздість свого існування. При цьому чіткі уявлення про власну смерть у людини відсутні, натомість є чітке заперечення сенсу життя. З'являються нестійкі, спочатку досить дифузні суїцидальні думки: «Хочу втекти туди, де мене всі залишать у спокої», «Хочу заснути і не прокинутись».

Згодом починають формуватися *пасивні суїцидальні думки*, які відображають внутрішню готовність людини до суїциду. Цей етап характеризується уявленнями та фантазуванням на тему своєї можливої смерті, але не на тему позбавлення себе життя. Виникають уявлення з приводу того, «Як буде добре, коли мене не буде», «Добре було б померти». Згодом з'являються стійкі суїцидальні думки – «Я із собою щось зроблю», «Хочу вмерти, щоб не бачити цього».

Поступово пасивні суїцидальні думки підштовхують людину до пошуку конкретних шляхів реалізації її руйнівних задумів. З'являються *суїцидальні помисли* – відбувається розроблення плану самогубства,

обираються місце і час дії, детально обмірковуються шляхи та спосіб здійснення суїциду, вишукуються способи впливу на оточуючих (написання передсмертної записки, відправлення SMS-повідомлень, листів, телефонних дзвінків значущим особам тощо).

Зауважимо, що ухваленню рішення про самогубство зазвичай сприяє ще якась додаткова психотравма або інколи навіть незначна подія (поштовх), яка ще більше переконує людину у трагічності її існування, неминучості особистої катастрофи. Як правило, ситуація доходить до межі терпіння, подальші події часто відбуваються за принципом «останньої краплі».

Характерними особливостями поведінки особи у період суїцидальної фази є замкнутість, прагнення побути на самоті або повна відчуженість, ізоляція, втрата цікавості до навколишнього світу, неадекватні дії та висловлювання.

Поряд із цим відзначаються і інші форми поведінки, такі як обачливість, рішучість, холонокровність («зловісний спокій»), агресивність, у багатьох випадках спостерігаються розлад сну та апетиту, підвищена втомлюваність, почуття безсилля, зниження працездатності.

У разі незавершеного самогубства, у *постсуїцидальному періоді* в особи деякий час спостерігається збереження суїцидальних думок та намірів. Проявляється пасивна «згода на смерть». У тих людей, що вчинили суїцидальні спроби, ризик їх повторення суттєво зростає [2].

1.2. Особливості суїцидальної поведінки дітей і підлітків

Суїцидальна поведінка у дитячому віці має характер ситуаційно-особистісних реакцій, тобто пов'язується не з бажанням померти, а з прагненням уникнути стресових ситуацій або покарання. До самогубства в дитячому віці спонукають гнів, страх, бажання покарати себе й інших (О. Змановська).

Суїцидальна поведінка дітей і підлітків обумовлюється психофізіологічними особливостями дитячого і підліткового віку, що роблять їх більш уразливими до суїцидальних проявів, а саме:

- загальною незрілістю емоційно-особистісної сфери: імпульсивність, сугестивність, здатність яскраво відчувати і переживати, коливання настрою;

- проявами алекситимії – стану, коли людина не може визначити й описати власні емоції, не може їх висловити;

- низькою критичністю до власної поведінки;

– несформованістю життєвих цілей, тимчасової перспективи, само-свідомості;

– відсутністю уявлень про смерть як про кінцеву подію і розуміння незворотності своїх дій (ще не сформувалося розуміння безумовної цінності людського життя, підлітки думають, що їхнє життя – це цілком адекватна ціна за те, щоб довести свою правоту, покарати кривдника чи досягти свого).

Суїцидальна поведінка підлітків може мати різний психологічний сенс і виступати як:

– спосіб уникнути труднощів, впоратися з безвихідною, з погляду дитини, ситуацією, бути «актом відчаю»;

– «акт помсти комусь, хто потім про все пошкодує»;

– спосіб отримати увагу і допомогу близьких, задовольнити деякі потреби, про які з якихось причин не можна говорити, тобто бути специфічним способом комунікації;

– акт протесту проти чогось або когось.

А. Амбрумова та Л. Шнейдер виокремлюють такі *чинники підліткових суїцидів*.

1. Біографічні чинники:

– спроби здійснення суїцидальних спроб у минулому;

– виховання в сім'ї, де були випадки самогубства (суїцидальні спроби);

– уживання підлітком алкоголю і наркотиків;

– вагітність у дівчат;

– учинення важкого кримінально караного вчинку.

2. Умови сімейного виховання:

– переживання, пов'язані із смертю чи розлученням батьків;

– відсутність батька в ранньому дитинстві;

– справжня або уявна втрата батьківської любові, ревності;

– знедоленість та соціальна ізоляція;

– виховання в сім'ї, де є алкоголіки (наркомани), психічні хворі.

3. Емоційно-поведінкові чинники:

– розрив значущих любовних відносин, сексуальні ексцеси,

– почуття вини, сорому, скомпрометованість, ображене самолюбство, каяття, незадоволеність собою;

– боязнь ганьби, насмішок, приниження;

– бажання привернути до себе увагу, викликати співчуття;

– бажання уникнути неприємних наслідків чи важкої ситуації.

4. Відносини з оточуючими людьми (особливості шкільного середовища):

- ізоляція від соціального оточення, втрата соціального статусу (наприклад, невдалий іспит);
- проблеми, конфлікти з друзями;
- ускладнена адаптація до навчання тощо;
- переслідування, цькування (булінг, кібербулінг);
- стигматизація у зв'язку з відмінностями (фізичними, за статевою ідентичністю, за національною ознакою);
- високі навчальні вимоги;
- стигматизація учня після суїцидальної спроби;
- нерозуміння, відторгнення у педагогів на тлі суїцидальної поведінки підлітка;
- замовчування ситуації педагогами й учнями, спричинене страхом знову спровокувати суїцидальну поведінку.

5. Інформаційні чинники:

- засоби масової інформації, мережа Інтернет (сайти, групи в соціальних мережах, де пропагується суїцид);
- співчуття або наслідування героям кіноекрану, співакам чи кумирам.

6. Вади (порушення) фізичного чи психічного розвитку:

- заїкання, гаркавість, ожиріння тощо;
- невідповідність біологічної та психологічної статі;
- акцентуації характеру, емоційні розлади, депресії;
- емоційна нестійкість, надмірна імпульсивність, підвищена навіюваність, сенситивність;
- тривалі соматичні хвороби.

Г. Крайг і Д. Бокум перелічують такі *фактори ризику* суїцидальної поведінки підлітків:

- раніше вчинена спроба суїциду;
- депресія, почуття безпорадності й безнадійності;
- розлади поведінки з асоціальними рисами (жорстокість, агресивність, крадіжки, бійки, втечі з дому, порушення закону);
- зловживання алкоголем та іншими речовинами, що спричинюють залежність;
- життєві обставини, що спричинюють напруження (проблеми в сім'ї, розлучення батьків тощо);
- доступ до зброї і її застосування.

Автори наголошують, що підлітки вчиняють самогубство здебільшого в ситуації довготривалих особистісних або сімейних проблем, проте сама спроба може бути імпульсивною.

Л. Вольнова виокремлює такі типи для підлітків особливості суїцидальної поведінки [3]:

- недостатньо адекватне оцінювання підлітками наслідків своїх суїцидальних дій через відсутність чіткого уявлення про те, що таке смерть, її незворотність і передбачення смертельного результату;

- відсутність у підлітковому віці чітких відмінностей між істинними суїцидальними намірами і демонстративно-шантажними діями;

- невідповідність між зовнішнім мотивом і реакцією на нього, тобто «незначущість», «скороминучість», «несерйозність», з погляду дорослих, мотивів суїцидальних спроб;

- опосередкований вплив несприятливого, психотравмуючого мікросоціального середовища (сім'ї, школи, найближчого оточення однолітків);

- наявність взаємозв'язку самогубств і суїцидальних спроб з деякими проявами девіантної поведінки: втечами з дому чи інтернату, прогулами уроків, раннім курінням, випадками алкоголізації, наркотизації, конфліктними відносинами з батьками, дрібними правопорушеннями тощо.

Типи суїцидальної поведінки у підлітків (за О. Лічко)

Демонстративна суїцидальна поведінка – досить часто підліток не усвідомлює ступінь небезпечності суїцидальних дій та їх наслідки. Він прагне звернути увагу на себе, на становище, в якому він опинився, викликати співчуття, уникнути очікуваних неприємних наслідків за якісь вчинки, вийти з важкої ситуації, а також налякати своїх недругів (шантаж, погрози, вимагання).

Афективна суїцидальна поведінка – одна з форм гострих психогенних реакцій, що виникають на тлі акцентуації характеру, психопатій або залишкових явищ органічного ураження головного мозку. Одним з різновидів такого типу суїцидальної поведінки є реакція пасивного протесту в підлітковому віці. У підґрунті такої реакції лежить стан надзвичайно сильного переживання образи або гострої незадоволеності оточуючими чи самим собою, прагнення помститися, покарати осіб, винних у незаслуженому покаранні чи принизливому зауваженні.

Істинна суїцидальна поведінка – намір підлітка заподіяти собі смерть довго виношується, вживаються заходи, щоб ніхто цьому не перешкодив. Досить часто істинна суїцидальна поведінка у підлітків проявляється за депресивних станів, що мають різне походження.

Психіатр Олена Вроно, автор книжки для підлітків «Попередження самогубства», вважає, що причина суїцидів підліткового віку полягає в самотності. Спілкування в сім'ї замінюється комп'ютером або телевізором, у батьків і вчителів не вистачає часу на розмови з дітьми. Авторка наголошує, що у сучасній школі багато учнів страждають від почуття ізоляції і відсутності друзів. Діти рано освоюють Інтернет і в 11–13 років краще за багатьох батьків ведуть блоги, створюють вебсторінки, впевнено користуються гаджетами. При цьому емоційно вони залишаються підлітками – імпульсивними, тривожними, що легко впадають у відчай, втрачають самоконтроль, не вміють прораховувати наслідки своїх вчинків. Через цей дисбаланс діти є беззбройними перед занадто сильними емоційними переживаннями.

Загалом у дитячому віці (до 11 років) усвідомлених суїцидів практично не буває, а серед чинників переважають проблеми у сім'ї та з однолітками, тоді як у підлітковому віці суїцидальна поведінка з'являється через проблеми з друзями і розрив значущих любовних відносин.

2. ФАКТОРИ РИЗИКУ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

2.1. Вплив Інтернету та соціальних мереж на особистість дитини

Уперше термін «інтернет-залежність» був використаний у 1995 році, а сьогодні такий діагноз уже нікого не дивує.

Інтернет-залежність трактується як нав'язливе або компульсивне бажання ввійти в мережу Інтернет або неможливість вийти з Інтернету. Її ще називають «інтернет-адикція», «віртуальна адикція», «кіберадикція» або «нетаголізм».

Кіберзалежність – умовна назва залежності від різних високотехнологічних засобів. Це, наприклад, нездатність подолати бажання проводити за комп'ютером якомога більше часу, внутрішнє напруження, яке виникає в людини через неможливість цього й відчуття полегшення, якщо зануритися у віртуальний світ нарешті вдалося. Також це сильне роздратування, якщо хтось заважає перебувати в мережі. Ознаки кіберзалежності є схожими з досить серйозними формами наркозалежності або алкоголізму, тобто для таких людей комп'ютер є наркотиком [4].

Сучасні дослідники дійшли висновку, що комп'ютерна залежність є проявом адиктивної поведінки. Адиктивна поведінка (з англ. addiction – схильність, згубна звичка) характеризується прагненням до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану хімічним або нехімічним шляхом. Це прагнення стає домінуючим у свідомості людини, її поведінка підпорядковується пошуку засобів, що дозволяють втекти від реальності. У результаті людина існує у віртуальному, сюрреалістичному світі. Вона не лише не вирішує власних проблем, а й зупиняється у своєму розвитку, деградує.

Що таке віртуальна реальність? У чому її підступність? Чому вона така приваблива? Ми всі відчуваємо, що темп життя прискорюється, кількість інформації, яку щоденно переробляє мозок, постійно збільшується, а кількість негативних емоцій і стресів, яких зазнає особа, зростає. І ось стомлена та виснажена людина сідає за комп'ютер, де все добре, все яскраве й різнокольорове. Там чудові фільми, ігри, в яких можна бути будь-ким, сайти знайомств і футбол. Людина поринає в інший світ – яскравий і привабливий, де немає ані фінансових, ані особистих проблем.

У мережі існує можливість створення нових оригінальних варіантів самопрезентацій, утілення уявлень і фантазій, неможливих у повсякденному житті. Найчастіше це рольові ігри в чатах, різні варіанти

презентування ідентичності та соціальних ролей, кіберсекс. В Інтернеті існує можливість анонімних соціальних взаємодій, отримання нового соціального статусу.

Небезпека віртуальної реальності полягає в тому, що вона підлаштовується під будь-якого користувача. Усе, чого людині (дитині) бракує в житті, вона може створити у віртуальному світі, перенести в нього фантазії про власну успішність, владу й силу. Людина може змінити свої спогади та компенсувати брак батьківської любові.

Чим більше проблем у людини з досягненням своїх цілей у реальному житті, тим привабливішим для неї є створення віртуального життя. Тобто віртуальна реальність часто стає простором, у якому людина компенсує свої невдачі в реальному житті. Це надає їй можливість не дбати про свій реальний розвиток. Людині не потрібно працювати над собою, нарощувати сили, вдосконалюватися – все це віртуальна реальність дасть їй автоматично, на вимогу, в «один клік». Замість того щоб долати перешкоди на шляху до власної мети, людина отримує можливість іти шляхом найменшого опору в бік хибних цілей. Зі збільшенням часу перебування за комп'ютером віртуальна реальність стає для людини основним простором існування, вона розчиняється в ній і стає залежною. Зникають межі між світом людей і світом комп'ютера.

У віртуальному світі людина без проблем отримує нові життя, стать, вік, соціальний статус, зовнішність, тобто все, чого забажає. Віртуальний простір створює ілюзію задоволення практично всіх потреб. Це можливість досягти успіху за рахунок приховування своїх реальних фізичних показників, можливості взяти на себе будь-яку роль анонімно, а також будь-коли її змінити. Надається можливість будь-якої поведінки без відповідальності за неї, без страху отримати наслідки або засудження. Віртуальна реальність створює ілюзію захисту від самотності шляхом отримання емоційної підтримки та визнання в Інтернеті. Вона компенсує труднощі в реальному спілкуванні. Віртуальний світ дозволяє уникати взаємодії з реальними людьми.

Віртуальний світ означає «несправжній», «штучно створений», «нереальний». Однак перші значення англійського слова *virtual* – справжній, фактичний, не номінальний, дійсний. Сам термін «віртуальна реальність» був уведений фахівцем сфері комп'ютерних технологій Жароном Ланье у 1984 році. Для 6–7 % залежних користувачів Інтернету віртуальний світ стає дедалі реальнішим, не номінальним, а справжнім, комфортним середовищем. Водночас реальне життя відходить на задній план.

Як це відбувається? Комп'ютерна залежність на першій стадії являє собою більш-менш легкий розлад. Через захоплення новою іграшкою людина перестає займатися справами. Вона поступово віддаляється від родичів і друзів, надаючи перевагу «всесвітній павутині». Як правило, користувач приховує від рідних (або співробітників), скільки часу він проводить на сайтах.

На другій стадії симптоми розвиваються стрімко. Якщо людину силоміць відлучити від мережі, вона відчуватиме майже те саме, що відчуває наркоман, якому не дали чергову дозу. У користувача порушується увага, знижується працездатність, з'являються нав'язливі думки, безсоння (аж до повної відмови від сну), різко зростає потяг до таких стимуляторів, як кава, сигарети, спиртні напої та наркотики, причому інколи «на голку» сідають ті, хто ніколи в житті наркотиків не вживав. У деяких випадках наркотична залежність є наслідком захоплення спілкуванням у мережі. До психічних розладів додаються головний біль, перепади тиску, різь в очах, ломота в кістках.

Третя стадія – *соціальна дезадаптація*. Користувач уже не одержує задоволення від спілкування в Інтернеті, проте все одно постійно «висить» на сайтах. Депресія призводить до серйозних конфліктів на роботі та вдома в сім'ї. Сильні, вольові особи можуть спробувати звернути свою увагу на щось інше, наприклад знайти інше захоплення чи хобі, закохатися, знайти іншу роботу. Більш слабкі можуть лише звернутися за допомогою до фахівців [4].

2.2. Поняття «групи смерті» та їх різновиди

З появою та розвитком всесвітньої мережі Інтернет виникли нові способи вчинення злочинів з доведенням до самогубства, які набирають обертів у світі разом із зростанням кількості постійних користувачів Інтернету. Участь підлітків у так званих «групах смерті» дедалі частіше стає проблемою не лише родини, а й суспільства в цілому.

«Групи смерті» – це спеціально створені у соціальних мережах закриті співтовариства, розраховані на малолітніх дітей (9–11 років) та підлітків (11–15 років), яким пропонується долучитись до віртуальної гри, метою якої є самогубство гравця.

Суть гри полягає в такому: ті, що бажають узяти участь, залишають на своїх сторінках у соціальних мережах пост із запитом на «гру» і супроводжують його певним «хештегом – #», тобто пишуть на своїй сторінці в соціальній мережі такі фрази: «#синій кит», «#тихий будинок», «#явигре», «#разбудименяв420», «#f57», «#f58» тощо.

За хештегом і запитом з підлітком зв'язується адміністратор групи і призначає йому куратора, який дає йому завдання. Увесь процес здійснюється у формі гри, протягом якої застосовуються різні психологічні прийоми та маніпуляції, які забезпечують установлення психологічного контролю над учасником. З кожним новим днем гри учасник отримує нове завдання, і його виконання суворо контролюється. Практично всі завдання передбачають заповідання дитині собі каліцтва або заповідання болю.

Адміністратори групи активно моніторять сторінки нових учасників, орієнтуючись на так званих загублених дітей – дітей, які мають проблеми в сім'ї, з друзями, депресивні стани, не можуть себе реалізувати. Виконуючи завдання адміністраторів, діти відчують підтримку, адміністратори навіть можуть бути для дітей авторитетами [4; 5].

Поступово завдання стають дедалі складнішими для того, щоб підготувати учасника до виконання головного останнього завдання – вчинення самогубства. Уступаючи в «групи смерті», учасник стає заручником, потрапляє під особливий вплив та контроль з боку адміністратора чи куратора, який чітко ставить завдання та вимагає їх обов'язкового виконання, при чому доводити це треба за допомогою фото- чи відеозвіттів. Усі ці «квести» в обов'язковому порядку знімаються на відео.

Коли адміністратор групи впевнений у тому, що дитина готова до самогубства, створюється аудіо з музикою, в якому дитина виступає в головній ролі, та оговорюються всі її проблеми, які вона озвучила «куратору». Єдиний вихід з усіх проблем, який озвучується в цьому «творі», – вчинити самогубство. Перед цим дитина слухає аудіозапис та робить останній крок. Згодом відеозаписи продаються в мережах Інтернет або Darknet.

Адміністратори таких груп смерті іноді настільки залякують дітей і ламають їх нестійку психіку, що це і без виконання завдань може призводити до серйозних негативних наслідків.

Дітям, які хочуть вийти з гри, погрожують можливою розправою із сім'єю. Погрозою також може бути повідомлення, що про участь у грі стане відомо батькам і педагогам дитини. На першому етапі гри від дитини вимагають відправляти геодані свого місцезнаходження й адресу, що робить погрози більш конкретними та страшними для гравця.

Через свій психічний розвиток дитина ще не усвідомлює смерть, а тому не відчуває цінності життя. Через це підлітки легко стають жертвами небезпечних ігор, флешмобів і маніпуляцій, а також через те, що в цьому віці набагато простіше піти за натовпом, ніж знайти в собі сміливість бути незалежним, обстоювати свою індивідуальність.

«Групи смерті» мають безліч різновидів, які водночас використовують ті самі способи й методи впливу, розраховані на той самий результат.

Замість однієї закритої групи миттєво виникають нові. Цей відточений механізм називається «інвайт». У кожній із цих груп розміщується оголошення, наприклад такого змісту: «Інвайт у Madness (вказується певна сума)». Це так званий довічний інвайт у приватну групу. Від дітей вимагаються скрінити їх фінансові перекази або фотографувати чеки.

У разі можливого закриття групи підліткам надається можливість бути відновленими за умови підтвердження оплати. Тобто діти відразу дізнаються про те, як не зникнути з групи, якщо її закриють, і грати в смерть далі.

У мережі існує багато смертельних ігор на кшталт поширеної у 2017 році групи «*Синій кит*», яка зацікавлює підлітка своєю таємничістю, загадковістю та містикою. Символом цієї групи є кит – доволі одинока тварина, що вважається однією із небагатьох, яка здатна вчинити самогубство. Куратори цієї гри використовують різноманітні психологічні маніпуляції, а також шантаж. Найпершим завданням гри є намалювати на руці кита ручкою, а наступним – вирізати його лезом. З кожним днем завдання ускладнюються, а також збільшується психологічний тиск на учасника. Завершальним етапом цієї гри є вчинення самогубства на 50-тий день, зазвичай шляхом падіння з висоти. Куратори досить чітко роз'яснюють, що необхідно зробити, і вимагають відеозвіт.

Окрім відомої групи під назвою «Синій кит», зустрічалися й інші варіації: «Тихий будинок», «Чумацький шлях» (Млечный путь), «NaN», «F57», «Розбуди мене о 4:20».

Зазвичай ці закриті групи функціонували в соціальній мережі «ВКонтакте», натомість із розвитком інформаційних технологій вони почали з'являтися у сервісах «Instagram», «TikTok» та месенджері «Telegram».

Указані групи постійно еволюціонують, наприклад замість «Синього кита» була створена нова суїцидальна гра «*Червона сова*». Символом цієї гри є червона сова, оскільки вона не спить уночі. Гру «Червона сова» розраховано на той самий результат – доведення до самогубства, але водночас вона має свої особливості.

Щоб узяти участь у цій грі треба розмістити на аватарі картинку з червоною пентаграмою на чорному тлі, опублікувати на «стіні» хештеги на кшталт «#сованикогданеспит», «#краснаясова», запросити в гру п'ятьох друзів, а потім чекати, коли куратор надішле завдання.

Після цього із новим потенційним гравцем зв'язується куратор групи, який спочатку опитує новенького про його проблеми, після

опитування новачку дається посилання на сайт, який здійснює геолокацію (з метою визначення точного розташування гравця, щоб у разі його дострокової відмови мати змогу його шантажувати).

Після цього учасник гри отримує завдання постійно бути онлайн, не спати протягом 12 діб, дивитися відео із жахами, завдавати собі пошкодження, а про виконанні завдання негайно звітувати куратору. За виконання завдань спочатку гравцеві обіцяють якийсь приз, проте на 12-й день йому надходить повідомлення, що він має скоїти самогубство, а за відмову розпочинають шантажувати його вбивством його або його близьких.

Із ЗМІ дізнаємось, що в Україні зафіксовано 5 випадків утечі дітей із дому і кілька випадків вчинення самогубств, офіційно пов'язаних із діяльністю «Червоної сови» [4; 5; 6; 7].

«Подзвони Момо». На аватарці Момо стоїть моторозна жіноча фігура, створена японським ляльковим майстром Мідорі Хаяши. Учасникам гри пропонують зв'язатися з богинею смерті Момо за номером у WhatsApp. Момо вступає в переписку на мові користувача, іноді телефонуює, а також пропонує зателефонувати їй. Поки користувач слухає нарізку страхітливих звуків або переглядає моторозна фотографії, найчастіше зі сценами насильства, програма отримує доступ до інформації на гаджеті. Злочинці використовують цю гру, щоб викрадати персональну інформацію, підбурювати дитину до суїциду і насильства, переслідувати, займатися здирництвом і спричиняти фізичні та психологічні розлади – тривогу, депресію і безсоння [4; 6].

«Квест феї Вінкс», або «Квест Рожеві феї» розраховано на дівчат молодшого віку. Назва «чіпляє», адже в багатьох дівчат є мрія стати красивою та доброю феєю. Нешкідливі на перший погляд феї переконують дітей, що це все – великий секрет, який не можна розповідати дорослим. Починається квест з нешкідливого завдання такого змісту: «Підійди до вікна, подивися вниз та опиши, що ти бачиш». Останнє завдання звучить так: «Ти повинна прокинутися вночі, коли всі сплять, обійти своє ліжко три рази, прочитати спеціальне заклинання, потім піти на кухню, ввімкнути газові конфорки, не запалюючи сірників, щоб не обпалити свої крильця, і лягти спати, нікому про це не розповідаючи. А на ранок ти станеш феєчкою». Оскільки ця гра розрахована не на підлітків, а на малолітніх дітей, вона зацікавлює не містиком та таємничістю, а «мультишними» героями. Саме тому малолітня дитина не усвідомлює того, що наражає на небезпеку не лише себе, а й усіх членів родини [4; 6].

Різновидами «груп смерті» є гра під назвою «Собачий кайф», а також «Сьоме небо», «Гестапо» тощо. Суть гри «Собачий кайф» полягає

в тому, що її учасник з метою відчутти стан ейфорії, втекти від усіх проблем, поринути в «інший світ», «ввійти в астрал», повинен удушити самого себе за допомогою хустинки або шляхом надавлювання на грудну клітку іншою людиною. Тобто ця гра передбачає одне конкретне завдання, яке може закінчитися досить трагічно. Учасники цієї гри досягають «кайфу» шляхом перетискання ший й навіть сонної артерії. Уся небезпека в тому, що від такого перетискання можна не прокинутись [8].

«Зникни на 24 години» – учасник зобов’язаний просто зникнути на 24 години, нікого про це не попереджуючи, не відповідати на телефонні дзвінки родичів та друзів, щоб усвідомити «свою необхідність та значущість» [6].

Крім спеціалізованих «Груп смерті», час від часу в соціальній мережах та месенджерах можна зустріти небезпечні «челенджі», найвідомішими з яких є перелічені нижче.

«Біжи або помри». Суть «змагання» – зняти на мобільний телефон, як гравці перебігають дорогу у заборонених місцях, на червоне світло, якомога ближче до транспортного засобу, що рухається. Оскільки підлітки досить часто прагнуть відчутти екстрим, гострі відчуття, ця гра є доволі поширеною, але водночас вона є дуже небезпечною та може мати трагічні наслідки.

«Випий 40 пігулок та подивись, що буде». Це найбільш небезпечний челендж, який поширювався у цьому році через мережу TikTok. Дитині пропонували випити певну кількість пігулок, що може спричинити незвичні галюцинації.

Жертвою цього челенджу вже стала школярка із Київської області. За словами медиків, це був одним із видів спазмолітика, який розслаблює м’язи, серед іншого і серцеві. До серця просто перестає надходити кров, а це неминуча смерть. У США жертвами цього «випробування» стали троє школярів. Зараз це відео вже видалено, але кількість таких небезпечних завдань в Інтернет не зменшується.

16 лютого 2021 року дві подруги-семикласниці з Боярки, що на Київщині, були знайдені непритомним посеред навчального дня – на перерві вони випили по 40 таблеток спазмолітика, що є аналогом «Но-шпа», продається без рецепта, і коштує близько 30 гривень за 30 пігулок. Одна з них, якій було 13 років, померла. Інша 12-річна дівчина, потрапивши до лікарні, на щастя, вижила. Пізніше саме вона й розповіла, що стало причиною такого вчинку. «Вони надивилися відео в TikTok на кшталт “Випий 40 таблеток і подивись, що буде”», повідомили в поліції Київщини.

Представниця ювенальних прокурорів Департаменту захисту дітей Офісу Генерального прокурора Юлія Усенко повідомила, що дівчата не були схильні до суїциду, проблем у сім’ї та з однолітками не мали.

Такий само випадок повториться вже наступного дня... 17 лютого 2021 року в Умані дві восьмикласниці випили по 10 пігулок того ж препарату і потрапили до лікарні. Участь у челенджі дівчата заперечують. Як згодом розповіла пресекретарка поліції області Зоя Вовк у коментарі «Українським новинам», ними керувало бажання привернути увагу близьких, у чому дівчата зізналися самі.

«Вони пояснили, що їхньою метою було не самогубство, не підтримати якийсь челендж, вони хотіли привернути увагу своїх близьких. І, знаючи про те, що в іншій області вжили більшу кількість таблеток, вони обмежилися. З'ясувалося, що у дівчаток, яким по 14 років, є проблеми непорозуміння з близькими – так пояснили вони і їхні батьки, виникають сварки... Також у однієї дівчинки проблеми з хлопцем», – додала пресекретарка поліції.

18 лютого 2021 року трапився ще один схожий випадок. До клініки «Охматдит» доправили 15-річного киянина, який теж наковтався пігулок. Про цей інцидент наразі відомо лише те, що хлопця врятували, і його життя вже ніщо не загрожує.

Нещодавно в Італії після загибелі 10-річної дівчинки, яка брала участь у небезпечному челенджі в соцмережі «ТікТок», узагалі вирішили заблокувати акаунти всіх користувачів, які вказали свій вік молодше 13 років. Дівчинка брала участь у челенджі у «ТікТок», умовами якого було надягти на шию ремінь так, щоб не було можливості дихати, та знімати це на телефон. Тепер італійська прокуратура розслідує можливе підбурювання до самогубства [9].

Небезпека «груп смерті» полягає й у тому, що вони поширюються і діють у мережі, тобто вони здатні поширюватись з блискавичною швидкістю, що ускладнює процес боротьби з ними. Принцип дії цих груп дуже схожий. Коли підліток реєструється в них, то отримує так званого куратора, який ставить перед дитиною завдання. Сутність гри полягає в тому, що після виконання всіх вказівок дитина має померти. Адміністратори таких «груп смерті» іноді настільки залякують дітей і ламають їх нестійку психіку, що це і без виконання завдань може призводити до серйозних негативних наслідків.

2.3. Хто і навіщо створює «групи смерті» та відповідний контент

Департамент кіберполіції та Управління ювенальної превенції Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України

разом із представниками факультету № 4 (кіберполіції) Харківського національного університету внутрішніх справ вжили спільних заходів щодо виявлення у соціальних комп'ютерних мережах «груп смерті».

За результатами моніторингу інтернет-ресурсів було встановлено, що наразі такі «групи смерті» найчастіше розміщуються у месенджері «Telegram» [10].

Таблиця 2.1

Дані про виявлені на початку березня 2021 року в інтернет-месенджері «Telegram» групи та чати із деструктивним контентом

Назва групи (мовою оригіналу)	Електронна адреса	Кількість учасників
Суїцидально наклонена	https://t.me/kshtnV	6 908
Белая крыса	https://t.me/belyakrisa	2 494
Суїцидний подросток	https://t.me/grustnyy_mir	1 299
Способы самоубийства	https://t.me/ubeysebyasam	679
Эротичный селфхарм	https://t.me/eroticharm	532
50 Дней До Моего Самоубийства	https://t.me/kniga50dneydomoegosamoubiystva	327
Море Китов f57	https://t.me/morekitovf57	285
Синий кит	https://t.me/thoughttodie	222
Белая крыса	https://t.me/wwhiterat	160
Белая крыса	https://t.me/white_rat_rip	169
СУИЦИД	https://t.me/chatsuicide	106
Белая крыса	https://t.me/belayakrysa666	99
Твой дом	https://t.me/ymrytytt	96
Atmosfera_Rus	https://t.me/atmosfera_rus	96
Дневник белой крысы (куратора)	https://t.me/wwhiteratdnevnik	34
#разбуди в 4:20	https://t.me/egtydh	23
Наши умницы	https://t.me/umnicagoda	16
Убей себя или я помогу	https://t.me/ybeisebia	13
Давайте умрём	https://t.me/DazaiVseVse	6
Давайте умрём	https://t.me/DazaiVseVs	6
Белая крыса.	https://t.me/whiteratofficialrat	4
Порезы, шрамики	https://t.me/a2z71	4

Станом на 10 березня 2021 року в інтернет-сервісі Twitter залишалися не віддаленими 3 168 матеріалів із забороненою інформацією (зокрема 2 569 із закликами до вчинення суїциду неповнолітніми, 450 з дитячою порнографією та 149 з інформацією про використання наркотиків) [11].

При цьому в інтернет-сервісі «TikTok» у другому півріччі 2020 року 89 132 938 відеороликів були видалені в усьому світі за порушення Правил спільноти, або Правил користування, що становить менше 1 % від усіх відеороликів, завантажених у «TikTok».

92,4 % цих відеороликів були видалені до того, як користувачі відправили на них скаргу, 83,3 % відео були видалені до того, як вони стали доступними до перегляду, а 93,5 % відеороликів були вилучені протягом 24 годин після публікації [12].

Мотивами засновників (адміністраторів) «груп смерті» і тих, хто запускає такі відеоролики, можуть бути такі.

1. *Відчуття власної значущості*, засіб реалізації адміністраторів, такий собі нарцисизм.

Так, у березні 2021 року поліція Дніпропетровської області відкрила діяльність так званої «групи смерті» та попередила спробу вчинення суїциду неповнолітньої дівчини в Кривому Розі. У Телеграм-каналі, який, за передньою інформацією, створила 15-річна криворожанка, на момент його появи було більше 500 учасників. Як установили поліцейські, цей канал діяв із 21 лютого 2021 року, а адміністратор чату здійснював свою діяльність із Кривого Рогу. Спочатку в чаті перебувало близько 500 осіб. Коли адміністратор почав давати завдання учасникам наносити собі тілесні ушкодження – надсилали фото поранень, після чого отримували подальші інструкції (таких завдань могло бути більше п'яти на день), у ньому залишилося 13 осіб [13].

2. *Спосіб монетизації*. Групи створюються лише для того, щоб заробити на розповсюдженні контенту.

Одна із затриманих кураторок «групи смерті» пояснила, що акаунт їй був потрібний для продажу, а дітям вона нібито хотіла «допомогти поліпшити стосунки з батьками». Вона давала їм завдання робити собі порізи та шукати таких самих учасників, у яких є проблеми з батьками. Дійшовши до останнього завдання, вони «звільняються від страждань на землі».

Також дівчина-підліток розповіла, що раніше була така «суїцидальна група», і діти запам'ятали її назву. Відповідно, діти вводили назву цієї групи у пошуку. Створивши нову групу з такою ж самою назвою, дівчина отримала 7 тисяч переглядів та 800 підписників. Дівчина продала акаунт. Втім, кому і за скільки, вона не розповідає [14].

2.4. Відповідальність за доведення особи до самогубства

Важкість доведення причинно-наслідкового зв'язку між діями постраждалих та кураторами «груп смерті» відображається у судовій

практиці України. Так у 2010–2015 роках в Україні судами винесено лише 4 вироки за доведення до самогубства, тобто менше одного вироку на рік.

Під час доведення до самогубства кураторами «груп смерті» до неповнолітнього вміло застосовуються:

- жорстоке (принижуюче) поводження з особою, що часто маскується за допомогою психологічних методик, на кшталт виклик/спонування до «дорослих», «сміливих» дій, що привернуть увагу оточення;
- шантаж (сексуальний, лінгвістичний, соціальний: «будь особливим – зроби дещо нетривіальне, що не можуть інші»);
- систематичне приниження людської гідності або систематичний протиправний примус особи до дій, що суперечать її волі;
- схиляння до самогубства (як маніпулятивний захід, що нібито призведе до завершення страждань підлітка, наприклад у зв'язку з нерозділеним коханням чи нерозумінням близьких чи однолітків), а також інші дії, що сприяють вчиненню самогубства.

Ці дії, що є реалізацією обману та підбурюванням до вчинення самогубства шляхом втягування у «групи смерті» в соціальних комп'ютерних мережах підпадають під фабулу статті 120 Кримінального Кодексу України [15].

Стаття 120 Кримінального кодексу України. Доведення до самогубства

1. Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства,

– караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Те саме діяння, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, або щодо двох або більше осіб,

– карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, якщо воно було вчинене щодо неповнолітнього,

– карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років [16].

3. ОЗНАКИ НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДИТИНИ В ІНТЕРНЕТІ

3.1. Як визначити, які діти потрапляють до групи ризику?

«Групи смерті» і доступність інформації в Інтернеті – це спусковий гачок. Наприклад, із дитиною вдома майже не спілкуються, контакту з рідними немає, дають іноді кишенькові гроші, іноді навіть багато грошей, але при цьому в родині немає здорових емоційних відносин або присутнє фізичне чи емоційне насильство. Тоді дитина звертатиметься за підтримкою до Інтернету. Крім того, вона може бути специфічною особистістю, і це не обов'язково серйозні порушення. У в цьому разі дитина буде більш прийнятливою до негативних зовнішніх впливів [4].

Головною ознакою залежності від комп'ютерних ігор є те, що комп'ютер починає керувати людиною, при цьому для особистості важливим стає не результат діяльності, а сам процес.

Першими ознаками залежності дітей є такі:

- пропуски шкільних занять через комп'ютерні ігри;
- проведення часу за комп'ютером уночі;
- поєднання процесу гри із прийомом їжі;
- асоціювання себе з героєм гри;
- відсутність інших захоплень;
- нівелювання спілкування з іншими людьми;
- час, проведений за комп'ютером, перевищує час, що витрачається на інші види діяльності;
- гра набуває для дитини надцінного значення;
- агресивне реагування на намагання оточуючих обмежити час перебування за комп'ютером;
- небажання відвертатися від роботи чи гри на комп'ютері;
- нездатність контролювати час, проведений за комп'ютером;
- витрачання великої кількості грошей на оновлення програмного забезпечення;
- відчуття емоційного підйому під час гри;
- обговорення ігрової тематики з оточуючими;
- навмисне применшення або брехня щодо часу, проведеного за комп'ютером (або з гаджетом);
- прояви агресивності/дратівливості в разі неможливості скористатися Інтернетом;
- погіршення навчальних показників у зв'язку з використанням мережі;

- втрата інтересу до соціального життя та зовнішнього вигляду;
- виправдання власної поведінки і пристрасі.

Можна відзначити також *інші ознаки, зокрема у дітей і підлітків:*

- часті безпричинні зміни настрою від млявого до піднесеного;
- хвороблива та неадекватна реакція на критику, зауваження чи поради;
- опозиційність до батьків, родичів і старих друзів, що зростає;
- значне емоційне відчуження;
- погіршення пам'яті й уваги;
- депресія, страх, тривога, поява фобій;
- значна зміна кола спілкування, перенесення спілкування в кіберпростір;
- відхід від справ, до яких раніше спостерігалася цікавість;
- відмова від звичного хобі тощо.

Слід бути уважними до проблем і потреб дітей, намагатися їх чути. Дітям треба комусь довіряти, їм важливо, щоб їх підтримували. Думки про суїцид або захоплення небезпечними іграми можуть свідчити про те, що в дитини накопичилося багато енергії, яка не знаходить відповідного виходу. Тому у групі ризику опиняються діти, яких не навчили або не створили достатньо умов для самореалізації, творчості.

До суїцидальних думок більшою мірою схильні діти, в яких відсутні навички звернення за допомогою. Їм важко зізнатися, що щось не вдалося. Тим більш, від них скрізь і багато вимагають: у школі – завдань, удома – оцінок, у спортивній секції – результатів. Тому батьки зобов'язані не лише вимагати, а й прислухатися до дітей. Необхідно розповідати їм історії, як батькам доводилося звертатися за допомогою, про те, як це було серед друзів і знайомих. Чим більше буде історій, тим більше – варіантів і моделей. Діти повинні розуміти, що самостійність та автономія – цінності важливі, але не абсолютні.

Сьогодні дуже часто можна зустрітися з явищем під назвою «ілюзія спальні»: дитина перебуває у себе в кімнаті, і батьки вважають, що з нею в цей час не може трапитися нічого поганого. Але безпека оффлайн не означає безпеку онлайн. Необмежений доступ до Інтернету та довіра дітей до віртуального спілкування – велика небезпека. Сьогодні дорослі повинні дбати не лише про фізичну, а і про цифрову безпеку дітей.

Дуже важливо говорити з дитиною не лише про її дії, а і про її переживання, про те, що вона відчуває. На жаль, багато дорослих не вміє називати та визначати свої почуття. Особливо це стосується чоловіків, які з дитинства отримують заборону на вираження почуттів та емоцій. Важливо пояснити, що жити з такими переживаннями, як збентеження,

печаль і самотність нормально, слід пояснити, що всі час від часу відчують такі почуття, і розповісти про власний досвід.

Пам'ятайте, дитині важливо знати, що в центрі уваги батьків її особистість, її переживання, а оцінки, соціальні успіхи, зовнішній вигляд – це другорядне.

Ознаки, за якими можна визначити, що дитина потрапила в небезпеку:

– безпричинна зміна поведінки (дитина була спокійною, а стала нервовою, була агресивною, задириливою, а стала «гальмівною» або нарочито ввічливою);

– порушення сну: сонливість або безсоння (поверхневий сон – дитина начебто спала досить довго, але відчуває сонливість і втому на момент пробудження);

– комунікабельний підліток стає раптом замкнутим, використовує в спілкуванні односкладні відповіді;

– зневажливе ставлення до своєї зовнішності (особливо стосується тих підлітків, які раніше не були в цьому помічені: дитина перестає вмиватися, чистити зуби, одягається неохайно);

– депресивні пости в соцмережах (публікує на власній сторінці похмури образи або цитати, пов'язані зі смертю);

– уживання спиртного і наркотиків тими, хто раніше не зловживав;

– явна сповільненість темпу мовлення, монотонність;

– дії, які можна трактувати як прощання, завершення (незвичні розмови про любов до батьків, спроби закінчити проекти і справи, дарування улюблених речей друзям).

Нааявність цих ознак не обов'язково означає найгірше. Можливо, з дитиною щось не так з інших причин, наприклад через здоров'я або закоханість. Не треба раптово панікувати і бити на сполох. Варто навчитися слухати та чути дітей [4].

Тривожні сигнали із соцмереж:

– закритий акаунт, навіть від батьків (слід постаратися акуратно з'ясувати, з яких причин);

– затуляння руками або одягом на фотографіях, демонстрування вказівного пальця (такі знімки можуть символізувати про суїцидальні думки);

– розміщення на сторінці фраз чи ілюстрацій на тему самоприниження та заподіяння собі травм і порізів;

– розміщення таких небезпечних символів, як медузи, кішки, метелики, єдинороги, зйомки з висоти, дахи і горища, а також зображення того, як кити пливуть угору;

– надмірне захоплення копіюванням на своїй сторінці рядків з деяких віршів, присвячених смерті, а також цитат з містичних книг;

- група підозрілих «друзів», що з'явилися за стислий час (може свідчити, що підліток потрапив у небезпечну компанію);
- часті коментарі про смерть (як усні, так і до світлин);
- збереження на сторінці дивної депресивної музики (особливо музичних напрямків, що пропагують печаль і смерть) [4].

Зовнішні зміни в поведінці дитини, на які треба звертати увагу:

- незрозуміле бажання схуднути, сильна критика повних людей;
- захоплення кавою, ранній підйом (якщо за підлітком такого раніше не спостерігалось);
- вибір чорного невеселого одягу, можливо, із символами, що асоціюються зі смертю;
- раптова зміна зовнішності (гоління скронь, фарбування волосся в неприродні тони);
- поява на тілі слідів порізів, опіків та інших ознак ушкодження (шрами, порізи, проколи);
- постійна зануреність у віртуальний світ, захоплене листування в мережі (часто з малознайомими людьми);
- незвичайний сленг у листуванні, яким дитина раніше не користувалася;
- закриття доступу до девайсів, установка додаткових паролів на домашньому комп'ютері, використання браузерів, що надають можливість анонімного перегляду сторінок;
- пристрасть до мобільних додатків із внутрішніми чатами;
- малюнки дивного характеру (перевернуті хрести, сатанинські зірки, масонські знаки);
- поява ідеї встановити у спальні дзеркало навпроти ліжка;
- захопленість містичними фільмами і сценами жорстокості та насильства;
- несподіване бажання зробити татуювання з дивними символами;
- відмова від спілкування з батьками та маскування своїх проблем і переживань [4].

Цей список можна продовжити, тому що кожен окремих випадок є особливим. Ми навели найпоширеніші ознаки того, що з підлітком відбувається щось небезпечно. Особливо уважними повинні бути батьки і педагоги у тому разі, якщо близький друг або зоряний кумир підлітка зробив спробу вчинити суїцид.

ВАЖЛИВО!

За наявності в дитини декількох з перелічених вище ознак і за підозри, що дитина перебуває у «групі смерті», не треба кричати і вимагати від неї «терміново припинити».

Будь-який конфлікт може спровокувати здійснення задуманого. Слід негайно звернутися до фахівця (педагога, психолога, лікаря, поліцейського) з дитиною або самотійно.

3.2. Як дитині уникнути залучення до небезпечних груп в Інтернеті

НЕОБХІДНО навчити дитину правил безпечної поведінки в соціальних мережах та Інтернеті!

Насамперед слід навчити її звертатися до батьків, якщо в житті (реальному або віртуальному) щось турбує.

Не варто заводити сумнівних знайомств у мережі, адже за привабливою аватаркою може ховатися небезпечний злочинець, аферист або терорист. Школярі сприймають спілкування в мережі як нешкідливу гру, не розуміючи, що спілкуються з реальними людьми, які не завжди можуть бути добрими й чесними та які переслідують в мережі свої інтереси.

Не давати персональних даних в Інтернеті. До таких належать фото документів, точна адреса проживання, школа і клас. Імена домашніх улюбленців, дівоче прізвище матері й інші дані, які часто використовують як питання для відновлення паролів, теж краще не публікувати у відкритому доступі; ПІБ, адресу, дату народження тощо можна вводити лише на державних сайтах або під час купівлі квитків.

Не варто додавати у друзі всіх загалом, краще лише тих, кого знаєш особисто. Якщо дитина хоче стати зіркою у соцмережах і нарощувати кількість підписників, подробиці особистого життя слід розповідати дозвано та не викладати інформацію, яку можуть використати на шкоду.

Не викладати особисті фото в загальний доступ, зробити їх відкритими лише для друзів. Невідомо, хто наткнеться на сторінку та як їх використає. Варто вимкнути геодані на світлинах, за допомогою яких зловмисники можуть визначити місцезнаходження.

Дитина повинна зрозуміти, що анонімність – це ілюзія.

Анонімність в Інтернеті є неможливою. Діти та підлітки нерідко стають джерелами інтернет-загроз і правопорушень, тому що не завжди розуміють, що будь-яка дія в Інтернеті завжди залишає слід.

Будь-яка особиста інформація, яку підліток викладає в Інтернет, може бути використана іншими користувачами проти нього. Необхідно навчитися налаштовувати засоби захисту персональних даних, установити налаштування приватності на всіх відвідуваних сторінках. Наприклад, у Фейсбуці в налаштуваннях облікового запису є інструмент, який допоможе змінити аудиторію публікацій з «доступно всім» або «друзі друзів» на «тільки друзі».

За даними «Лабораторії Касперського», діти останніми роками значно менше стали цікавитися порнографією. Найбільшу популярність серед небезпечного контенту мають сайти, присвячені алкоголю та наркотикам, а також самогубствам. Перше місце за кількістю відвідувань посідають ресурси для інтернет-комунікації (здебільшого соцмережі), друге місце – ігри, третє – сайти категорії «алкоголь, тютюн, наркотичні засоби».

Відповідальність за паролі. Треба створити надійний пароль. Не можна нікому передавати паролі від облікових записів. Самі паролі мають бути надійними, слід відмовитися від стандартних «1234» або «0000». Багато сервісів сьогодні навіть не пропускають такі паролі, а вимагають, щоб там були великі літери та побільше символів. Навіть дорослі часто використовують прості комбінації цифр або короткі слова, які зловмисники можуть легко підібрати й отримати доступ до важливих даних. Так робити не можна. У надійному паролі має бути від 12 до 18 символів, малі та великі літери, цифри і спецсимволи. Наприклад, `qwerfg12` – не дуже надійний пароль, а `qaz#FGHiuR_FGR` – надійний.

Спеціалісти радять замість одного слова в паролі писати невелике речення або словосполучення. Також не варто один пароль використовувати для всіх акаунтів і цифрових сервісів.

Паролі не можна зберігати у звичайному файлі на комп'ютері або онлайн-сервісах. Тим більш їх не можна пересилати друзям у чатах або електронною поштою. Зберігати паролі можна за допомогою спеціальних програм, що шифрують і захищають інформацію, наприклад KeyPass.

Паролі нікому не можна повідомляти, навіть якщо незнайома людина відрекомендується працівником відомої компанії.

Захист від фішингу – це увага й обережність. Для крадіжки паролів шахраї часто використовують сайти-обманки: за оформленням вони є схожими на справжні, але в назві домену відрізняються одна-дві букви. Наприклад, `oshadbank.ua` замість справжнього `oschadbank.ua`. Цей метод збору паролів називають фішингом.

Слід перевіряти назви сайтів перед тим, як вводити пароль. Уважність – це найнадійніший захист від фішингу. В ідеалі варто вводити назву потрібного сайту вручну або заходити на нього із закладок. У закладках можна зберегти всі ресурси, якими часто користуєтесь.

Бережіть свій гаджет. Важливі документи, дані карток і соцмережі можуть опинитися під загрозою, якщо телефон потрапить у погані руки. Тому краще ставити пароль на телефон – це не так складно, як здається, однак часом може врятувати гроші й дані.

Не підключайтеся до відкритих Wi-Fi мереж. Безкоштовний Wi-Fi – це спокусливо, однак безпека все ж таки важливіша. Безкоштовні

мережі в кафе або кінотеатрах є прекрасною можливістю для зловмисників. Програми стеження перебувають у вільному доступі. Тому важливі операції краще здійснювати тільки за перевіреним з'єднанням.

Не переходьте за незнайомими посиланнями. Не варто переходити за посиланнями, які надсилають випадкові знайомі в повідомленні. Так можна не лише підхопити вірус, а й «поділитися» важливими даними.

Не можна відкривати незнайомі файли, тим паче від невідомих відправників. Якщо файл надіслала знайома людина, але незрозуміло, що це, треба зв'язатися з цією людиною і перевірити, чи не зламали її профіль.

Не можна переходити за підозрілими посиланнями, отриманими електронною поштою або в повідомленнях. У всіх поштових системах є вбудовані фільтри спаму, які вмикаються в налаштуваннях, також можна скачати платні фільтри, наприклад KasperskySecureMailGateway. Вони допоможуть захиститися від сумнівних повідомлень.

Своєчасно оновлюйте програми. Велика кількість проникнень у файлові системи відбувається в застарілих версіях програм, тому слід регулярно їх оновлювати.

Не можна завантажувати програми з неперевірених джерел. AppStore та GooglePlay не гарантують безпеки всіх своїх додатків. Однак для того щоб потрапити в каталог, всі програми проходять тривалі перевірки. Завантажувати програми із сумнівних джерел означає самотійно наражатися на небезпеку.

Використовуйте надійну і нову антивірусну програму. Це може бути будь-яка програма з проактивним захистом, яка відстежує потенційну загрозу, а не лише шукає вже спіймані віруси. Краще користуватися платними програмами, наприклад Kaspersky, Norton, McAfee тощо. Майже в усіх є версії як для комп'ютера, так і для мобільних пристроїв на Android та iOS.

Не використовуйте СМС-повідомлення. В епоху месенджерів дедалі більше людей відмовляється від стандартних СМС-повідомлень. І не дарма, адже дані, які передаються в таких повідомленнях, ніким не захищено. Навіть повідомлення з паролями та важливою інформацією не шифруються операторами, тому це потенційна загроза.

Користуйтеся захищеними соцмережами. Щорічно організація Amnesty International перевіряє всі месенджери та соцмережі на захищеність. У минулому році перше місце зайняв Telegram. На сьогодні він лише на третьому місці, лідирують Facebook, Messenger і WhatsApp. Однак жоден із месенджерів не отримав понад 73 балів за 100-бальною шкалою.

Скрупульозність у захисті має сенс. Заклеювати вебкамери в ноутбук і телефоні та ховатися під час вводу пароля не так безглуздо, як здається.

4. ПОРАДИ БАТЬКАМ З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

4.1. Що має занепокоїти батьків у поведінці дитини

1. У дитини змінився розпорядок дня і ночі. Це пояснюється тим, що для приналежності до певної спільноти (групи) необхідно дотримуватися та виконувати певні ритуали-завдання, наприклад з 4 до 5 години ранку.

Передсвітанковий час є несприятливим для дітей. У цей період організм, налаштовуючись на пробудження, виробляє адреналін, тому підйом у цей час спричинює тривожність і страх, стомленість, роздратування і розчарування в житті, що і потрібно творцям небезпечних груп.

2. Можуть виникнути зміни у самопочутті підлітка, наприклад фізична слабкість або швидка втомлюваність, млявість. Це може бути пов'язано зі зміною режиму дня, а також із постійним нервовим напруженням, яке відчуває дитина, коли потрапляє в незвичне для себе середовище або коли відчуває постійний контроль з боку тих, хто керує «групами смерті» в соцмережах.

3. Дитина стала замкнутою, прагне ізолюватися від батьків, а іноді і від звичних друзів, оскільки в неї з'явилися нові знайомі у мережі; вона не хоче розмовляти, просить, щоб її залишили в спокої. Наприклад, дитина відмовляється йти погуляти з друзями, а проводить увесь час у мережі. Батьки повинні звернути на це увагу!

4. Змінився вигляд дитини. Наприклад, вона почала носити одяг чорного (або темного) кольору, мати неохайний вигляд. Дівчата іноді можуть фарбувати волосся в синій колір або вдягають сорочки в клітинку, наслідуючи Рину Паленкову, студентку з Уссурійська, яка прославилася після свого самогубства в листопаді 2015 році. Також із нею пов'язано мем «Ня.Пока» з її останнього запису, що стала свого роду передсмертною запискою. Тому цей вислів теж має насторожити батьків.

5. Підліток неодноразово звертається до теми смерті в піснях, музичних кліпах чи відеороліках, які мають суїцидальну тематику. У нього з'являються зошити й альбоми, в яких він постійно щось малює та пише. Також на малюнках можуть бути цифри. Цифри присвоюються адміністраторами таких груп новим учасникам з метою індивідуалізації особистості.

6. Поява порізів і шрамів.

7. Дитина демонструє бентегу, сором щодо близьких, без причин просить вибачення. Спостерігається бажання підлітка роздати або подарувати свої речі. Він поводить себе так, ніби збирається в далеку дорогу: впорядковує справи, прибирає у себе в кімнаті, повертає позичене.

8. Підліток веде розмови про безглуздість життя, перестає ставити довгострокові цілі.

9. Підліток почав гірше навчатися і виявляти байдужість до навчання, хоча до цього часу ставився до нього добре.

10. Порушення харчової поведінки: відмова від їжі або обмеження в кількості їжі, також можливо і навпаки, переїдання.

Як бачимо, прояви, на які батькам слід звертати увагу, є досить різноманітними, і їх легко можна пов'язати із перехідним віком дитини. Проте якщо одночасно спостерігається декілька із перелічених проявів у поведінці дитини – на це обов'язково слід звернути увагу!

Чи можна «моніторити» мережі, онлайн спілкування дитини?

Моніторити спілкування дитини у соціальних мережах можна, навіть необхідно, особливо якщо підліток зовсім перестає спілкуватися з батьками, а постійно проводить свій час в онлайн-спілкуванні. Але це необхідно робити з обережністю. Може бути так, що загрози поки що немає, а довіру дитини можна втратити назавжди.

Найбажанішим варіантом є відверта розмова з дитиною на тему (або конкретну ситуацію), яка непокоїть батьків. Ця розмова має бути побудована на прагненні допомогти дитині та виявити свою турботу про неї; як розповідь про свої думки і переживання щодо поведінки дитини, особливо якщо є певні тривожні сигнали у її поведінці.

Загальна порада батькам – спілкуйтеся зі своїми дітьми, розмовляйте про все: про успіхи і проблеми, про життєві цілі, про мрії та бажання дитини.

Якщо контакту з дитиною немає чи вона не йде на контакт, не хоче розмовляти на жодні теми – це серйозний сигнал батькам, що цей контакт необхідно відновлювати. Можливо, необхідно звернутися до фахівця, зокрема дитячого психолога.

Як поговорити з дитиною про безпеки в мережі, щоб не зацікавити, а пояснити необхідність бути обережною?

Щоб пояснити дитині, які безпеки є в соціальних мережах, треба дотримуватися таких правил:

– залучати дитину до обговорення подій, які відбуваються у її повсякденному житті, спонукати радитися з дорослими у складних для неї ситуаціях, повідомляти про те, що відбувається у її спілкуванні з

оточенням (друзями, однокласниками, просто знайомими); з розповідей дитини батьки можуть зрозуміти, чим саме живе дитина;

– вчити її «не переходити» за незнайомими посиланнями і не відповідати на листи та не відкривати файли з невідомих електронних адрес;

– вчити дитину не реєструватися в невідомих групах і не брати участь в онлайн-опитуваннях, які прийшли саме на особистий телефон з невідомих адрес (або номерів телефону) – це може бути збір інформації про стан, настрої та інтереси дитини;

– розвивайте у дитини критичне ставлення до інформації, розміщеної в Інтернеті; поясніть, що далеко не вся інформація є достовірною; бажано з раннього дитинства привчати дитину запитувати у батьків про те, в чому вона не впевнена;

– цікавтеся у дитини про те, що вона побачила (прочитала) в Інтернеті; найчастіше, відкривши один сайт, дитина захоче познайомитися і з іншими подібними до них ресурсами, поринайте в цю подорож разом із нею;

– постійно пояснюйте дитині правила безпеки в соціальних мережах: не давати в Інтернеті своєї реальної електронної адреси й особистої інформації (місце проживання, номер школи тощо), не відповідати на небажані листи і використовувати спеціальні поштові фільтри від спаму.

Небезпечну ситуацію завжди легше попередити, ніж усунути. Тому дуже важливо сформуванню позитивне уявлення дитини про себе як про успішну, найкращу людину. Завжди є за що похвалити. Можна використовувати прийом інтерналізації, коли позитивні дії розглядаються ні як зовнішня, а як внутрішня характеристика дитини. Наприклад, замість: «Ти сьогодні гарно помила посуд», можна сказати: «Ти така старанна, відповідальна, помічниця». Або замість «Ти сьогодні добре вивчив урок» – «Ти такий розумний, здатний до математики». Бажано частіше називати дитину ласкавими словами, щоб у неї склалось уявлення, що вона хороша, така, яку люблять. Тому, коли ми звертаємо увагу дитини на правила спілкування в соціальних мережах, ми підкреслюємо те, що вона для нас найдорожча і найрозумніша. У такий спосіб ми формуємо у дитини вміння протистояти будь-яким маніпулятивним впливам.

Наведемо деякі прийоми батьківського впливу на підлітків.

1. Є прийом, який ми називаємо *«гроти і сіяти»*. Він полягає в такому. Батькам необхідно створити атмосферу родинної теплоти й обережно передавати корисні ідеї для формування правильного світогляду підлітка. При цьому їх слід подавати саме у формі «засівання насіння», яке може прорости, а може й ні. Але сіяти треба обов'язково. Бо саме на батьках лежить відповідальність за життя і здоров'я їх дитини,

формування правомірної поведінки, виховання вищих почуттів і правильного світогляду.

Слід пам'ятати, що чим активніше батьки із самого початку встановлювали межі дозволеного, тим менше їм доведеться потім боротися з негативними формами поведінки дитини для корекції її характеру. Тому ще з дитинства слід установити чіткі правила щодо використання інтернет-ресурсів. А якщо у дитини вже виникла залежність від соціальних мереж, то намагаємось вирішити цю проблему: встановлюємо правила, домовляємось, формуємо відповідальне ставлення до будь-якої діяльності, наприклад шляхом установлення обов'язків по дому, турботи про близьких тощо. Ставимо навідні запитання, апелюючи до вищих почуттів, але при цьому не наполягаємо на відповіді – залишаємо «на поміркувати». Наприклад: «У кожного є свої обов'язки. У мене є обов'язок працювати, утримувати сім'ю, і в тебе є обов'язки – гарно вчитись, допомагати по дому». Ще приклад: «Так, твоїм друзям це, може, і потрібно, а тобі це потрібно? Поміркуй над цим, будь ласка».

2. Можна використати прийом «провокування сварки», під час якої підліток може виговоритися. Важливо уважно слухати, не критикувати. Батькам треба мати безліч терпіння, щоб зацікавлено вислухати все, що говорить дитина. Слід стримувати роздратування, усвідомлюючи незрілість або навіть небезпечність суджень підлітка. Якщо у дитини виникнуть звинувачення, які будуть несправедливими й образливими для вас, можна кожному обвинувальну фразу підлітка продовжувати так: «Ти для мене дуже важливий, ти мені дуже потрібен, я відчуваю, що ти ображений, я розумію твою реакцію...» Головне – дати дитині виплеснути все те, що накопичилося у неї всередині. Тоді агресія, спрямована на самого себе, зменшиться, до того ж підліток зрозуміє, що для когось на Землі він все ж таки важливий і потрібний.

3. Заявляємо про свою позицію: «Так, я тебе почув! Але в мене є своя думка на цю тему. Ти бажаєш її знати?» Звісно, підліток може і не захотіти вислухати батьків, але він зрозуміє, що ви у курсі його захоплення і, можливо, зможете допомогти у разі виникнення проблеми.

4. Караємо дитину за проступки, але справедливо. Ми пропонуємо використовувати метод екстерналізації, відокремлюємо особистість від вчинків. Це коли проблема розглядається не як внутрішня характеристика, а як щось, невластиве дитині. Зміст приблизно такий: «Ти в мене такий розумний син, найкращий, але поводишся в цьому разі погано». У контексті розглянутої проблематики це можна використовувати під час установлення правил стосовно кількості часу перебування дитини в соцмережах, зокрема повної заборони вставати вночі та вмикати Інтернет.

5. Багато батьків бояться і всіляко уникають говорити з дітьми на тему суїциду. У цьому випадку краще підійти до проблеми «окружним шляхом». Можна використати прийом «Розмова про смерть через мистецтво». Наприклад, можна дати дитині подивитися хороший класичний фільм або дати прочитати книгу, в якій порушується тема смерті і самогубства, а потім обговорити з ним його думки і враження.

6. Якщо батьки самі не справляються з цією проблемою, слід звернутись за допомогою до фахівців-психологів.

4.2. Що необхідно робити, якщо в Інтернеті було виявлено електронний ресурс з деструктивним контентом

Якщо в мережі Інтернет було виявлено електронний ресурс (наприклад, вебсайт, вебсторінку на певному вебсайті, гілку обговорення на інтернет-форумі, групу, чат або користувача у інтернет-месенджері чи соціальній комп'ютерній мережі тощо), то можна зробити таке.

1. Повідомити українській кіберполіції.

На початку березня 2021 року Департамент кіберполіції Національної поліції України відкрив електронну скриньку для звернень щодо деструктивних інтернет-спільнот.

Громадяни можуть повідомити про так звані «групи смерті» та інший небезпечний контент за електронною адресою «savechild@cyberpolice.gov.ua».

Кіберполіція приймає звернення щодо небезпечних інтернет-спільнот або відеороликів, що містять заклики до дітей зловживати алкогольними напоями чи наркотичними речовинами тощо.

Повідомити про правопорушення, вчинене з використанням засобів електронно-обчислювальної техніки, можна за формою зворотного зв'язку на офіційному вебсайті кіберполіції за посиланням <https://ticket.cyberpolice.gov.ua>.

Для отримання консультації кваліфікованого спеціаліста, інформації про стан розгляду поданого раніше електронного звернення або отримання роз'яснення щодо діяльності підрозділу необхідно звертатися на електронну адресу «callcenter@cyberpolice.gov.ua» або за телефоном 0 800 50 51 70 (понеділок– п'ятниця з 09:00 до 18:00) [17].

2. Індивідуально поскаржитися адміністрації відповідного інтернет-ресурсу чи інтернет-сервісу.

У соціальній комп'ютерній мережі Facebook

Для того щоб у соціальній комп'ютерній мережі Facebook поскаржитися на:

1) публікацію необхідно зробити таке:

- натисніть позначку «***» у правому верхньому куті публікації;
- обрати пункт «Отримати підтримку або поскаржитися на публікацію»;
- щоб відправити відгук, обрати варіант, що найбільш точно описує порушення «Норм спільноти», натиснути «Далі»;
- залежно від змісту відгуку вам може бути запропоновано відправити у Facebook скаргу; натиснути «Готово»;

2) *профіль (сторінку) користувача*, необхідно:

- перейти до профілю користувача, на який хочете поскаржитися;
- у нижньому правому куті фото обкладинки натиснути «***» й обрати «Поскаржитись»;
- дотримуватись інструкцій на екрані [18].

В інтернет-сервісі «YouTube»

Компанія «Google» просить авторів і глядачів повідомляти їй про контент, який здається їм неприйнятним. Скарги відправляються анонімно.

Співробітники «YouTube» розглядають такі повідомлення і за необхідності вживають заходів:

- видаляють відео, які порушують правила спільноти;
- встановлюють вікові обмеження, якщо ролик не годиться для глядачів молодшого віку.

Поскаржитися можна через додатки «YouTube» для «Android», «iOS», смарт-телевізорів, а також через веббраузер.

Щоб поскаржитися, наприклад, у додатку «YouTube» для «Android» на:

1) *відео* необхідно:

- перейти до відео, на яке користувач хоче поскаржитися;
- у верхньому правому куті відео натиснути значок з трьома крапками, розташованими в один стовпчик;
- обрати пункт «Поскаржитися» із значок прапорця;
- обрати пункт «Шкідливі або небезпечні дії»;
- натиснути вниз екрану кнопку «Надіслати»;

2) *список відтворення* необхідно:

- перейти на сторінку списку відтворення;
- у верхньому правому куті екрану натиснути значок з трьома крапками, розташованими в один стовпчик;
- обрати пункт «Поскаржитися на список відтворення»;
- натиснути вниз екрану кнопку «Надіслати»;

3) *значок відео (прев'ю)* необхідно:

- обрати значок відео, на який користувач хоче поскаржитися;

– під цим значком натиснути на значок з трьома крапками, розташованими в один стовпчик;

– обрати пункт «Поскаржитися»;

– обрати пункт «Шкідливі або небезпечні дії»;

– натиснути внизу екрану кнопку «Надіслати»;

4) *коментар* необхідно:

– перейти до коментаря, на який користувач хоче поскаржитися;

– під коментарем натиснути значок з трьома крапками, розташованими в один стовпчик;

– обрати пункт «Поскаржитися»;

– обрати пункт «Шкідливі або небезпечні дії»;

– натиснути внизу екрану кнопку «Надіслати»;

5) *повідомлення чату* необхідно:

– перейти до повідомлення, на яке хочете поскаржитися;

– під повідомленням натиснути значок з трьома крапками, розташованими в один стовпчик;

– обрати пункт «Поскаржитися»;

– обрати пункт «Шкідливі або небезпечні дії»;

– натиснути внизу екрану кнопку «Надіслати».

Через веббраузер також можна поскаржитися на:

1) *гіперпосилання в описі до відео*, для цього необхідно:

– зайти на сторінку з відео;

– натиснути значок з трьома крапками, розташованими в один стовпчик;

– обрати пункт «Поскаржитися»;

– обрати пункт «Шкідливі або небезпечні дії»;

– поставити прапорець «Стосується посилання в описі відео»;

– натиснути внизу екрану кнопку «Надіслати»;

2) *канал*, для цього необхідно:

– увійти на «YouTube» під обліковим записом користувача;

– перейти на сторінку каналу, на який хочете поскаржитись;

– обрати вкладку «Про канал»;

– натиснути на значок прапорця;

– обрати пункт «Поскаржитися на користувача»;

– обрати причину скарги;

– натиснути кнопку «Далі» [19].

3. *В інтернет-сервісі «Instagram»*

В «Instagram» можна поскаржитися адміністрації на таке:

1) *образливі світлини, відео й повідомлення*, які надсилають користувачу «Instagram» у «Direct» (персональні повідомлення); для цього у

додатках «Instagram» для «Android» та «iPhone» чи додатку «Instagram Lite» для «Android» необхідно:

- відкрити необхідну бесіду в додатку «Instagram»;
- торкнутися (клікнути) повідомлення, на яке необхідно поскаржитися, і утримувати його;
- обрати «Поскаржитися»;
- обрати причину скарги на повідомлення, а потім торкнутися «Поскаржитися»;

2) *допис зі стрічки*, який надіслали користувачу в повідомленні, для цього необхідно:

- торкнутися допису;
- обрати «Поскаржитися».

Щоб заборонити комусь надсилати користувачі повідомлення, користувач може заблокувати іншого користувача або поскаржитися на його профіль.

«Instagram» перевіряє до 30 останніх повідомлень з оскаржених бесід, що передбачає облікові записи, розташовані в Європейському Союзі.

Зверніть увагу: скарга є анонімною, за винятком випадків, коли користувач повідомляє про порушення прав на інтелектуальну власність. Обліковий запис, на який поскаржилися, не матиме доступу до інформації про того, хто надіслав скаргу [20].

В інтернет-сервісі коротких відеороликів «TikTok»

Якщо певний користувач порушує «Правила спільноти» «TikTok», то інші користувачі можуть поскаржитися на нього.

Для того щоб залишити скаргу адміністрації інтернет-сервісу «TikTok» на:

1) *користувача* необхідно:

- відкрити профіль користувача;
- у правому верхньому куті екрану додатку натиснути на три точки, розташовані у стовпчик;
- у нижньому ряду ліворуч натиснути на «Скарга»;
- обрати пункт «Суїцид, заподіяння шкоди собі та небезпечні дії»;
- обрати один із пунктів «Суїцид», «Заподіяння шкоди собі» або «Небезпечні дії»;
- натиснути внизу екрану на кнопку «Надіслати»;

2) *відео*, для цього необхідно:

- відкрити необхідне відео;
- з правого боку екрану натиснути на іконку (зображення) стрілочки;
- у нижньому ряду зліва натиснути на «Скарга»;
- обрати пункт «Суїцид, заподіяння шкоди собі та небезпечні дії»;

– обрати один із пунктів «Суїцид», або «Заподіяння шкоди собі», або «Небезпечні дії»;

– натиснути внизу екрану на кнопку «Надіслати»; користувач не дізнається про те, хто саме поскаржився на його відео;

3) *коментар до відео*, для цього необхідно:

– натиснути (довго) на повідомлення, на яке необхідно поскаржитися;

– обрати пункт «Скарга»;

– обрати пункт «Суїцид, заподіяння шкоди собі та небезпечні дії»;

– обрати один із пунктів «Суїцид», «Заподіяння шкоди собі» або «Небезпечні дії»;

– натиснути внизу екрану на кнопку «Надіслати» [21].

Також є можливість надіслати електронного листа із скаргою на офіційні електронні адреси «ТікТок»:

– для запитів ЗМІ «pr@tiktok.com»;

– США «info@tiktok.com»;

– Європа «info_europe@tiktok.com»;

– Латинська Америка «info_latam@tiktok.com»;

– Японія «info_jp@tiktok.com»;

– Корея «info_kr@tiktok.com»;

– Південно-Східна Азія «info_sea@tiktok.com»;

– рекламні питання «advertise@tiktok.com»;

– рекламна скарга «adreview-support@bytedance.com»;

– приватні питання користувачів «privacy@tiktok.com» [22].

В інтернет-месенджері «Telegram»

Для того щоб залишити скаргу адміністрації інтернет-месенджеру «Telegram» на:

1) *повідомлення* необхідно:

– клікнути на повідомлення;

– обрати у списку «Поскаржитися» («Report»);

– далі обрати «Інше» («Other»);

– у полі для коментаря пишемо: «illegal content for children – suicide»;

– натиснути кнопку «Надіслати скаргу»;

2) *чат або канал (групу, спільноту)* необхідно:

– у месенджері Telegram безпосередньо перейти на сторінку чату або каналу;

– натиснути на три крапки, розташовані у стовпчик у правому верхньому кутку;

– обрати «Поскаржитися» («Report»), далі обрати «Інше» («Other»);

– у полі для коментаря пишемо «illegal content for children – suicide»;

- натиснути кнопку «Надіслати скаргу»;
- 3) *користувача або бота* необхідно:
  - відкрити «Поштовий клієнт» на персональному електронному пристрої (комп'ютері, смартфоні чи інтернет-планшеті) або зайти до акаунту на вебсайті поштового серверу;
  - створити нового електронного листа;
  - у графі (полі) «Кому» ввести адресу одержувача «abuse@telegram.org»;
  - у графі (полі) «Тема» написати «illegal content for children – suicide»;
  - у текст електронного листа вставити електронну адресу на користувача або бота, на якого необхідно надіслати скаргу.

Бажано, щоб поскаржилися кілька користувачів. Фіксуючи хвилю скарг, адміністрації соціальних комп'ютерних мереж та інтернет-месенджерів блокують електронні ресурси (повідомлення, сторінки, користувачів) як такі, що порушили їх правила.

Об'єднати зусилля небайдужих інтернет-користувачів для залишення масових скарг адміністраціям відповідного електронного ресурсу

Для збільшення імовірності блокування певного електронного ресурсу адміністрацією певної інтернет-платформи доцільно об'єднувати зусилля десятків, сотень або навіть тисяч інтернет-користувачів, які масово надсилатимуть адміністраціям цих інтернет-платформ електронні скарги на повідомлення, коментарі, фото- чи відеофайли, групи, чати або користувачів, що поширюють деструктивний контент.

Залучати інтернет-користувачів до масового залишення скарг адміністраціям інтернет-ресурсів можна шляхом:

1) розміщення відповідних дописів на популярних інтернет-сторінках державних органів, громадських організацій або популярних людей, які мають велику кількість підписників;

2) створення спеціалізованих чатів, каналів і чат-ботів у популярних інтернет-месенджерах та залучення до них небайдужих інтернет-користувачів.

Інформацію про такі спільноти слід поширювати як у мережі Інтернет, так і шляхом розміщення друкованої продукції та під час проведення публічних заходів.

Під час розміщення електронних повідомлень із закликами до інтернет-користувачів долучитися до залишення скарг адміністраціям інтернет-ресурсів доцільно використовувати графічні файли із відповідними тематичними малюнками та написами.

Наведемо декілька позитивних прикладів.

Наприкінці серпня 2020 року в соціальній комп'ютерній мережі Facebook почали поширюватися обурливі публікації інтернет-користувачів, які виявили, що у месенджері «Telegram» є спільнота, в якій за-

Рисунок 1 – Приклад ілюстрації при розміщенні повідомлення із зверненням до користувачів за допомогою

кликають до насильства над жінками – як фізичного, так і сексуального. У цій групі її учасники ділилися «порадами» щодо того, як «правильно» обрати жертву, які снодійні препарати рекомендується використовувати, як стежити за жертвою, як зловмиснику уникнути отримання травм під час нападу, як захиститися від засобів самозахисту, які може використовувати жертва, як її бити та гвалтувати.

Щойно інформація про цю спільноту стала відома українським правоохоронним органам, вони негайно вжили заходів щодо її блокування та встановлення осіб, які займаються цією протиправною діяльністю. До роботи також долучилися і представники факультету № 4 (кіберполіції) Харківського національного університету внутрішніх справ.

Авторський колектив Telegram чат-боту «СтопНаркотик» (<https://t.me/StopDrugsBot>) звернувся до його користувачів з проханням надіслати скарги до адміністрації месенджера «Telegram» щодо блокування електронної адреси групи, в якій поширювалася небезпечна інформація.

Завдяки спільним зусиллям небайдужих громадян, представників факультету № 4 університету та працівників Департаменту кіберполіції Національної поліції України у найстисліший термін було заблоковано роботу зазначеної групи [23].

3–4 березня 2021 року представники факультету № 4 університету – розробники чат-боту «СтопНаркотик» – звернулися до користувачів чат-боту з проханням узяти участь в акції щодо масового надсилання скарг на «групи смерті» у месенджері «Telegram», у яких поширюють інформацію про «безпечні способи» суїциду, закликають і підбурюють молодь до небезпечної поведінки, заподіяння собі самошкоджень тощо.

За допомогою громадян у месенджері «Telegram» було заблоковано десяток електронних адрес «груп смерті» [10].

Якщо деструктивний матеріал розміщено на електронних ресурсах ЗМІ

Ще в грудні 2017 року Національна рада з питань телебачення та радіомовлення спільно з представниками «1+1 Media», ТРК «Україна», «StarLightMedia», ПАТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України» та Незалежної асоціації телерадіомовників підписали Спільний акт узгодження № 2 «Висвітлення засобами масової інформації теми суїциду», що також містить правила та принципи законного й етичного висвітлення самогубств. Зазначені правила можуть бути актуальними і для інтернет-ЗМІ, які використовують аудіовізуальні способи подання інформації [24].

У разі виявлення у засобах масової інформації публікації, що за своєю формою та/або змістом заохочує або спонукає до нових суїцидів з певних мотивів, можна подати про це скаргу до ВГО «КЖЕ» – всеукраїнського громадського об'єднання «Комісія з журналістської етики» (<http://www.cje.org.ua>).

Комісія є корпоративним інститутом громадянського суспільства, що розглядає конфліктні ситуації етичного та професійного характеру, які виникають у журналістському середовищі та між цим середовищем і громадськістю у зв'язку з виконанням журналістами свого професійного обов'язку.

Комісія розглядає конфліктні ситуації етичного характеру як за зверненням журналіста, так і за зверненням інших фізичних та юридичних осіб, зацікавлених у етичній оцінці професійної діяльності конкретного журналіста, головного редактора, засновника або власника ЗМІ або державного органу, що має компетенцію у галузі масової інформації.

Комісія виносить рішення, спираючись на норми законодавства України, статтю 19 Декларації прав людини, статтю 10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод, ст. 34 Конституції України тощо, застосовуючи до конкретних ситуацій Кодекс етики українського журналіста [25].

Звернення до Комісії подається у формі письмової заяви з проханням про розгляд конфліктної ситуації. Згідно з положенням про Комісію це звернення має містити таку інформацію:

– ПІБ заявника або повну назву юридичної особи, що подає звернення;

– назву ЗМІ, стосовно якого подається звернення (ТБ/радіо/видання/інтернет-сайт) та назву органу;

– дату оприлюднення матеріалу, що є предметом звернення (дата публікації для друкованих та інтернет-ЗМІ, дата та час виходу в ефір програми для ТБ та радіо);

– назву статті або програми, в яких міститься інформація, що є предметом звернення;

– викладення суті звернення, опис порушення, що є предметом звернення;

– особисту думку (позицію) запитувача щодо того, чи вплинув матеріал, що є предметом звернення, особисто на запитувача; якщо так, то яким чином (у випадках наклепу на особу (фізичну або юридичну), викривлення змісту інтерв'ю, неадекватне з точки зору запитувача поводження з ним під час його участі у програмі тощо); якщо ні, то з яких причин та з якою метою подається звернення;

– примірник видання (повний) або роздрукована версія інтернет-публікації із вказаною НТТР-адресою або цифровий носій із записом повної програми, в якій був розміщений оскаржуваний матеріал;

– особистий підпис запитувача або його уповноваженого представника (якщо звернення подається представником, зазначаються підстави представництва та документи, що підтверджують повноваження представника).

Звернення у формі письмової заяви направляється поштою або кур'єром на адресу ВГО «КЖЕ» (01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 27-а) або надсилається на адресу електронної пошти «sje.info@gmail.com» та реєструється Головою Комісії, Заступником голови Комісії або Секретаріатом Комісії.

Звернення має бути подане до Комісії не пізніше одного року з моменту публікації у ЗМІ матеріалу, що є предметом звернення [26].

Як поліцейські здійснюють пошук «груп смерті»

Переважає більшість таких спільнот мають назви та розміщують повідомлення російською мовою через значно більшу кількість російськомовних користувачів мережі Інтернет, увагу яких можна привернути.

У 2017 році «групи смерті» були розміщені у дуже популярній на той момент соціальній комп'ютерній мережі «Вконтакте». Тоді для їх пошуку можна було використовувати пошук за хештегами російською мовою: «кит», «китыплывутверх», «синийкит», «тихий», «синий», «китом», «жду», «синийкит», «хочу», «море», «разбуди», «спасименя», «рина», «тихийдом», «4:20», «китообразный», «Видья», «явигре», «млечныйпуть_далеко», «кураторнапиши», «гдемойкуратор», «явИгре», «хочувигру», «разбуди_меня_в_4:20», «беги_или_умри».

Під час аналізу виявлених у лютому-березні 2021 року представниками Департаменту кіберполіції Національної поліції України та факультету № 4 (кіберполіції) Харківського національного університету внутрішніх справ «груп смерті» у месенджері Telegram встановлено, що в їх назві найчастіше зустрічаються такі слова, як «белая крыса», «white rat», «belay krisa». Також у назвах були такі характерні слова, як «#разбуди в 4:20», «самоубийство», «суицид», «ум-рём», «кит».

Для виявлення нових «груп смерті» доречно налагоджувати взаємообмін інформацією на таких рівнях:

- 1) вертикальному – між працівниками центрального апарату, областими й територіальними підрозділами Національної поліції;
- 2) горизонтальному – між батьками дітей, педагогічними працівниками та адміністрацією навчальних закладів і представниками поліції (інспекторами ювенальної превенції, патрульними поліцейськими, дільничними офіцерами поліції, поліцейськими офіцерами громади, кіберполіцейськими).

4.3. Як батькам забезпечити дитину від деструктивної інформації в Інтернеті

Раніше підлітки гуртувалися відповідно до субкультури. Субкультура потрібна була тим, кому бракувало сили власного «Я». Як маленькі рибки збиваються в зграйки, щоб велика рибина, яка пропливає поруч, їх по одній не з'їла, а сприймала всю зграю як велику рибу, так і діти гуртувалися за субкультурами залежно від своєї проблеми. Спілкування між представниками цих субкультур було живим і безпосереднім – офлайн.

Сучасні субкультури пішли в мережу. Віртуальний світ дійсно створює відчуття певного трансу, «паралельної реальності» та задзеркалля. У цьому трансі послаблюються критичність і реалістичність, світи віртуальний та реальний перетинаються, і здійснюється підміна одне одним. І віртуальний світ стає більш привабливим та яскравим, бо там все здійснюється швидше й енергійніше. У підлітків втрачається цікавість до життя. Втрата друзів та відсутність «референтної» групи, непорозуміння з батьками, вчителями й оточенням штовхає підлітка на пошук тих, хто зрозуміє та вислухає, бо їхня емоційна сфера розвивається у контакті з однолітками.

На тлі дорослішання одним із головних завдань підліткового віку є відокремлення від батьків, пошук себе, своєї групи. Якщо це не вдається зробити, то в них виникають питання: «Який світ мене оточує?», «У чому сенс життя?», «Чи існують люди, які мене розуміють?» Не знаходячи відповіді у реальному житті, дитина шукає їх у соціальній мережі.

Крім того, якщо у дитини є відчуття провини, вона шукатиме спосіб себе покарати. Якщо підліток придушує природну злість, якщо він злиться на себе за те, що не виправдовує своїх або чужих очікувань, якщо він звинувачує себе за стан, за відносини батьків, він шукає різноманітні способи самопокарання – від гризіння нігтів та отримання двійок, до шрамування та інших форм руйнування себе. І пошук в Інтернеті надає можливість знайти спосіб привернути увагу оточення до особистого болю та страждання.

Ще однією вагомою причиною потрапляння підлітків у групи смерті є надмірне бажання батьків «вкласти» в голову дитини якомога більше знань. Якщо життя дитини – тільки школа, вона захоче «врятуватися».

У реальному житті у дитини не має можливості керувати своїм життям, а в соцмережах вона з'являється. Але дитина не розуміє, що це уявне, шкідливе відчуття керування, головне для неї – можливість і цікавість самостійно щось вирішувати. Коли дитина долучається до такої групи, у неї виникає відчуття особистої значущості, цінності, усвідомлення приналежності до групи, поняття «МИ».

Для того щоб убезпечити дитину від отримання нею деструктивної інформації, рекомендується:

- 1) перевіряти акаунти дитини в соціальних комп'ютерних мережах та групах, до яких вона приєдналася;
- 2) переглядати спілкування в приватних чатах;
- 3) контролювати фото й відео, яке є у гаджетах дитини;
- 4) звертати увагу на те, з ким дитина спілкується [27].

Деякі фахівці вважають, що дитині до певного віку для оперативного спілкування з дорослими й однолітками достатньо саме мобільного телефону, а смартфон не потрібен.

У разі використання дитиною смартпристроїв (смартфон чи планшет) на них рекомендовано встановити програмні додатки (застосунки, програми) із функціями так званого «батьківського контролю».

ТОП-10 перевірених програм «батьківського контролю» для пристроїв, що працюють під операційними системами Android та iOS

KIDSLOX

1. «*Kidslox*» – додаток для «Android» та «iOS», що дозволяє управляти часом, проведеним за смартфоном. З його допомогою можна блокувати сторонні сервіси й обмежувати використання небажаного контенту. Є можливість переключення між трьома режимами: у «батьківському» можна користуватися всіма програмами, «дитячий» має обмеження щодо заданих додатків, а режим «блокування» вимикає будь-які небезпечні фактори зовні.

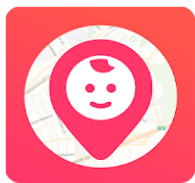
2. «*Kroha*» – додаток для «Android» та «iOS», створений для захисту дітей, що забезпечує нагляд, щоб дітям було безпечно в Інтернеті. Це потужний додаток для контролю екранного часу дітей, відстеження місцезнаходження, відстеження часу використання додатків, обмеження використання додатків, обмеження використання телефону, контроль вебсайтів і моніторинг «YouTube». Можна блокувати програми, встановлювати щоденний ліміт часу програм, обмежувати екранний час та блокувати небажаний контент. У додатку є унікальні функції, такі як моніторинг чатів у соціальних мережах та захист очей (нічний режим).

3. «*Family Link*» – безкоштовний додаток для «Android» та «iOS» із функціями батьківського контролю. У додатку «Family Link» можна зі свого пристрою віддалено встановлювати правила користування цифровим контентом для дітей різних вікових категорій, щоб допомогти їм розумно розподіляти час між навчанням, іграми й Інтернетом. Крім того, для дітей віком до 13 років (або відповідного віку для певної країни) у «Family Link» можна створити обліковий запис «Google», який функціонуватиме як запис дорослого представника дитини і матиме доступ до більшості сервісів «Google». Є можливість переглядати історію користування додатками дитиною, адже час використання пристрою можна витратити по-різному.

Допоможіть дитині зважено вибирати, чим займатися, коли вона користується своїм пристроєм. Завдяки звітам про дії дитини можна контролювати, скільки часу вона витрачає на свої улюблені додатки. Звіти можна отримувати щодня, щотижня або щомісяця. Своєчасні сповіщення надають вам можливість схвалювати або блокувати додатки, які дитина хоче завантажити з магазину «Google Play». Також можна віддалено ховати деякі з них на пристрої дитини й керувати її покупками в додатках. «Family

Link» пропонує рекомендований педагогами контент, який можна завантажити просто на пристрій дитини.

4. «*Kid security*» – додаток для «Android» та «iOS», що дозволяє визначити місцезнаходження телефону. Не треба постійно телефонувати дітям та відвертати їх, достатньо просто відстежити телефон за допомогою GPS-трекінгу та подивитися на карті місцезнаходження своїх доньки чи сина.

5. «*Sentry*» – це додаток батьківського контролю для батьків і дітей, які використовують пристрої «Android». Він захищає дитину, виявляючи абонентів і повідомляючи дорослих про спамерів, поганий вплив і торгівців наркотиками. Ви як адміністратор створюєте список спам- і небезпечних номерів, про які ви отримуватимете сповіщення. «*Sentry*» також повідомляє дорослих про підозрілі тексти та зображення, які отримує дитина. Ця програма дозволяє бути адміністратором пристрою, регулювати послуги та служби доступності. Додаток використовує службу спеціальних можливостей для фільтрації Інтернету за допомогою пристроїв для дітей та використання обмежених програм.

6. «*Parental Control – Screen Time & Location Tracker*» – додаток для «Android» та «iOS» для контролю часу, який дитина проводить із планшетом чи телефоном в руках. Зі свого смартфона дорослі можуть встановлювати добові ліміти на використання гаджету, блокувати шкідливі програми, «видавати» бонусами додатковий час на ігри за досягнення чи гарну поведінку. Є функція сповіщення, коли дитина намагається встановити сторонній додаток.

7. «*ESET Parental Control*» – програма для Android для захисту дітей під час користування ними планшетами та смартфонами. Продукт має спеціально розроблений дизайн для легкого сприйняття юними користувачами. «Список інтернет-доменів, які часто відвідуються» показує дорослим вебсайти, які найчастіше відвідує дитина. Для функції «Вебконтроль» необхідно ввести вік дитини, і такі категорії, як азартні ігри та порнографія,

блокуватимуться автоматично. «Режим моніторингу сайтів» надає можливість не блокувати контент одразу.

8. «*Kids Place*» – додаток для «Android», створений для батьків, які хочуть контролювати активність своїх дітей та час користування ними телефонами та планшетами. За допомогою «Kids Place» дорослі можуть вимкнути всі бездротові сигнали та заблокувати небажані функції для дитини. Ця безкоштовна програма батьківського контролю дозволяє вибрати всі програми, якими можуть

користуватися діти, та обмежити доступ до цих програм лише тоді, коли дорослі віддають дитині пристрій.

9. «*FamiSafe*» – це додаток для «Android» та «iOS» для стеження за часом користування гаджетом з такими функціями, як обмеження часу використання екрану для дітей, відстеження місцезнаходження, фільтрація вебсайтів, блокування ігор та порно, виявлення підозрілих фотографій та підозрілого тексту в таких програмах соціальних мереж, як «YouTube», Facebook,

«Instagram», «WhatsApp», та багато іншого.

10. «*GeoLocator*» – додаток для «Android» та «iOS», який вміє відстежувати переміщення дитини щодня, а також допомагає сім'ї тримати одне одного в курсі свого місцезнаходження. За допомогою «GeoLocator» можна побачити на мапі, де перебувають дитина та інші члени сім'ї, дізнатися про рівень заряду акумулятора, отримувати сповіщення про входи та виходи з геозон та багато іншого.

5. ПОРАДИ ПРАЦІВНИКАМ ПОЛІЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТІ

Для здійснення профілактичної роботи працівникам підрозділів доцільно використовувати такі форми роботи з дітьми.

Інформування – це найбільш звичний для нас напрямок профілактичної роботи у формі лекцій, бесід, розповсюдження спеціальної літератури або відео- і телефільмів. Сутність підходу полягає у спробі впливу на пізнавальні (когнітивні) процеси особистості з метою підвищення її здатності до ухвалення конструктивних рішень.

Організація соціального середовища. У підґрунті цієї форми лежать уявлення про детермінуючий вплив навколишнього середовища на формування різноманітних відхилень та насильницької поведінки в сім'ї. Впливаючи на сімейне оточення, можна запобігти небажаній поведінці особи.

Організація здорового способу життя. Здоровий спосіб життя передбачає здорове харчування, регулярні фізичні навантаження, дотримання режиму праці й відпочинку, спілкування з природою, уникнення надмірностей.

Організація діяльності, альтернативної девіантній поведінці. Ця форма роботи пов'язується з уявленнями про те, що люди мають відхилення у поведінці (наприклад, намагаються підвищити свій статус завдяки насильству або використовують психоактивні речовини, щоб покращити настрій), доки не отримають замість цього щось краще. Батьки повинні розуміти, що вони формують потреби дитини шляхом її залучення до різних видів активності – спорту, мистецтва чи пізнання. Якщо до підліткового віку позитивні потреби не сформувалися, особа стає уразливою до негативних потреб і занять.

Активне соціальне навчання соціально-важливим навичкам. Ця модель реалізується переважно через групові тренінги, а саме:

- тренінг резистентності (стійкості) до негативного соціального впливу, під час якого дається інформація про можливий негативний вплив Інтернету, і розвивається здатність казати «ні» у разі тиску з боку «співрозмовників» у соціальних мережах;

- тренінг асертивності (від англ. assert – наполягати на своєму) розвиває здатність людини не залежати від зовнішнього впливу та оцінок, самостійно регулювати власну поведінку і відповідати за неї;

– тренінг формування життєвих навичок; під життєвими навичками розуміють найбільш важливі соціальні вміння людини, передусім це вміння спілкуватися, підтримувати дружні стосунки і в ненасильницький спосіб конструктивно вирішувати конфлікти, що виникають у сім'ї; також завдяки цьому тренінгу підвищується здатність брати на себе відповідальність, ставити цілі й обстоювати свою позицію та інтереси.

Активізація особистих ресурсів. Активні заняття спортом, творче самовираження, участь у групах спілкування й особистісного зростання, арттерапія – все це активізує особисті ресурси, що забезпечують активність людини, її здоров'я та стійкість до негативного зовнішнього впливу.

Мінімізація негативних наслідків відхилень у поведінці в сім'ї – ця форма роботи використовується у випадках, коли відхилення у поведінці членів сім'ї вже сформувалися, та спрямовується на недопущення рецидивів чи їх негативних наслідків. Наприклад, потерпілі від насильства в сім'ї можуть отримувати своєчасну медичну чи психологічну допомогу, а також необхідні знання щодо безпечної поведінки, а алко- чи наркозалежні члені сім'ї – спеціальне лікування та знання про супутні захворювання та їх лікування.

Віктимологічна профілактика насильства в сім'ї (від лат. *victima* – жертва) – сукупність заходів, спрямованих на запобігання сімейно-побутовій злочинності шляхом зниження у населення в цілому чи в окремих громадян ризику стати жертвою насильства в сім'ї. Система заходів цієї профілактики містить у собі декілька напрямків: підготовку особи, яка передбачає нейтралізацію дії специфічних особистих характеристик, таких, наприклад, як вікові особливості (дитина або людина похилого віку), наявність психічних або розумових розладів, стан алкогольного або наркотичного сп'яніння, агресивність тощо, роз'яснення норм законодавства про попередження насильства в сім'ї; зведення до мінімуму віктимогенних ситуацій, їх запобігання та припинення, інформування громадян про ситуації, які можуть призвести до вчинення насильства в сім'ї (наприклад, сімейних конфліктів), із тим, щоб люди по змозі уникали їх, а також навчання алгоритмам оптимальної поведінки в ситуації насильства в сім'ї і спеціальний тренінг, захист та реабілітація потерпілих від злочинів.

У практичній діяльності використовуються такі методи індивідуально-профілактичного впливу, як переконання, приклад, вимога, осудження, схвалення, надання допомоги, примус і корекційна робота.

Метод переконання – це комплекс виховних, роз’яснювальних заходів, що здійснюються з метою зміни антигромадської спрямованості осіб, що профілактуються, і закріплення їх позитивної соціальної орієнтації. Він застосовується у період перебування осіб на профілактичному обліку для подолання або нейтралізації основних антигромадських орієнтацій, що можуть призвести до вчинення злочинів. Основними формами реалізації методу переконання є індивідуальні або колективні бесіди, обговорення поведінки особи, встановлення над нею індивідуального або колективного шефства, спільна участь вихователя та особи, що перевиховується, у суспільно корисній діяльності тощо.

У процесі застосування методу переконання необхідно використовувати різноманітні психологічні та педагогічні прийоми впливу на розум, почуття і волю людини. Головною організаційно-тактичною формою виховного впливу на особу, що профілактуються, є бесіда. Використовуються бесіди трьох видів: попередня (або ознайомлювальна), профілактична і виховна.

Метод прикладу використовують для конкретизації певного теоретичного твердження, доведення істинності певної моральної норми. Він є переконливим аргументом і часто спонукає до наслідування. Інтенсивність виховного впливу прикладу зумовлюється його наочністю і конкретністю. Чим ближчим і зрозумілішим він буде, тим більшою виявиться його виховна сила. Можна використовувати як позитивні, так і негативні приклади. Під час наведення позитивного прикладу необхідно розкрити ті якості або дії, які викликають бажання наслідувати їм, до прийомів виховання на негативному прикладі належать громадський осуд негативних проявів, пояснення сутності негативу, протиставлення аморальним учинкам кращих зразків високоморальної поведінки, показ на конкретних прикладах наслідків аморальної (асоціальної) поведінки.

Метод надання допомоги є, як правило, найбільш ефективним у профілактичній діяльності. Він використовується для трудового влаштування, поліпшення побутових умов, організації дозвілля, встановлення соціально корисних контактів, планування грошових видатків, вибору життєвих цілей тощо. Заходи з надання допомоги у працевлаштуванні та створенні належних побутових умов, особливо особам, звільненим з місць позбавлення волі після відбуття покарання, регламентовано у низці нормативних актів.

Метод вимоги є впливом на свідомість особи з метою спонукати її до позитивної діяльності або гальмування її дій і вчинків, якщо вони мають негативний характер. Вимога не лише впливає на свідомість людини, а й активізує її вольові якості, перебудовує мотиваційну і

почуттєву сферу діяльності в позитивному напрямку, сприяючи цим самим виробленню позитивних навичок і звичок поведінки.

Метод схвалення – це спосіб впливу, що виражає позитивну оцінку поведінки особи з метою закріплення позитивних якостей, зміцнення її впевненості у власних силах і, отже, посилення прагнення до позитивних дій і вчинків та певних успіхів. Часто корисно похвалити людину, коли вона ще не досягла значних успіхів у поведінці, але прагне до цього, адже відзначення хоча б невеликих зрушень на краще, маленької перемоги над собою пробуджує у неї енергію, стимулює на повторення схвалених вчинків. Виховна сила заохочення «авансом» насамперед виявляється стосовно тих, кого взагалі рідко або ніколи не заохочують, хто не відчував радості від похвали.

Форми та методи роботи мають відповідати віку дітей, викликати в них зацікавлення та спонукати до роздумів.

Основні заходи, що становлять зміст соціальної профілактики, передбачають:

- організацію навчання та просвіту щодо зміни поведінки на більш безпечну, що мотивує до здорового способу життя;
- надання довідкових послуг, зокрема щодо проходження профілактики, реабілітації та програм замісної чи антиретровірусної терапії і проходження тестів на ВІЛ та ППШ;
- розроблення та розповсюдження рекламно-інформаційних матеріалів, індивідуальних засобів (у тому числі шприців і презервативів).

Заходи соціальної профілактики реалізуються через такі *основні форми*:

- соціальна реклама (розроблення, тиражування та розповсюдження інформаційних матеріалів і соціальної реклами);
- розроблення, тиражування та розповсюдження інформаційно-освітніх матеріалів (ІОМ), лекції, відеолекторій, бесіди (групова та індивідуальна), дебати, семінари, тренінги, форум-театр, «жива бібліотека», масовий захід/акція.

Зазначені форми можуть застосовуватись у разі надання послуг первинної, вторинної і третинної соціальної профілактики.

У кожному випадку вибір форми залежить від потреб отримувача та мети проведення профілактики.

Перед проведенням заходу необхідно визначити:

- мету заходу та завдання;
- цільову групу;
- термін (час) та місце (територію) проведення заходу;
- зміст заходу;

- інформаційні матеріали, які поширюватимуться під час заходу;
- форми привернення уваги потенційних учасників заходу та їх залучення до участі.

Використовуються такі *форми соціальної профілактики*.

Лекції. Функцією лекції є підвищення рівня поінформованості або формування системи знань в отримувачів послуги. Лекція проводиться з умотивованими до участі у ній отримувачами послуг.

Підготовка тексту лекції передбачає:

- урахування виду лекції, що проводитиметься; дослідження потреб отримувачів послуги в інформації, що надаватиметься;
- урахування рівня розумового розвитку отримувачів послуги загалом та рівня знань із проблеми, яка висвітлюватиметься;
- використання лексики, доступної для сприйняття отримувачами послуг.

Тривалість лекції залежить від умов проведення та категорії отримувачів послуг і може становити від 20 хв. до 1 год. 20 хв.

Відеолекторій. Структура проведення відеолекторію:

- початок (введення) повинен містити таку інформацію: мета, важливість та актуальність теми матеріалу, переваги, які отримають учасники після завершення відеолекторію, за потреби – визначення основних понять;

- основна частина охоплює перегляд відеоролика або короткометражного фільму з тематики, якій присвячено профілактичний захід; обговорення вражень отримувачів послуг щодо побаченого; подання структурованої, логічної, науково обґрунтованої інформації стосовно проблеми чи явища надавачем послуг, обговорення з аудиторією презентованої інформації;

- заключна частина охоплює стислий огляд попереднього матеріалу (резюмування) та підбиття підсумків – висновки й відповіді на запитання аудиторії.

Загальна тривалість відеолекторію визначається надавачем послуг з урахуванням індивідуальних потреб отримувача послуг, але не повинна перевищувати 60 хвилин. Тривалість відеосюжета може становити від 5 до 15 хвилин, подання інформації до відеосюжета та її обговорення має тривати 30–45 хвилин.

Бесіди. Функції бесіди:

- обмін інформацією між надавачем послуги та отримувачем послуги або між групою отримувачів послуги;
- формування перспективних заходів для задоволення потреб отримувачів послуги;

– контроль і координація виконаних заходів, пошук і планування нових, стимулювання думки отримувача послуг в потрібному напрямку, вирішення проблем тощо.

Структура проведення бесіди:

– підготовчий етап: з'ясування інформації про потреби отримувача послуг, ступеня його готовності до участі в бесіді та його позиції з питання, що обговорюватиметься;

– підготовка та систематизація інформації, необхідної для розмови;

– визначення мети та орієнтовного плану бесіди;

– створення відповідної атмосфери довіри.

Залежно від кількості отримувачів послуг бесіда може бути як *індивідуальною*, так і *груповою*.

Групова бесіда сприяє виявленню думки окремих осіб або цілої групи та формуванню в неї суспільно необхідних поглядів.

Тривалість групової бесіди визначається надавачем послуг з урахуванням умов надання та індивідуальних потреб отримувачів послуг, але не повинна перевищувати 1 год. 20 хв.

Індивідуальну бесіду спрямовано на надання допомоги отримувачу послуг шляхом особистого з ним контактування.

Тривалість індивідуальної бесіди визначається надавачем послуг індивідуально з урахуванням умов надання та індивідуальних потреб отримувача послуг, але становить не менше 30 хв.

Дебати. Дебати не передбачають вироблення єдиної пропозиції, а дозволяють кожному розглянути проблему з різних сторін та зробити власні висновки, тому дебати мають на меті сформуванню у слухачів позитивне враження від власної позиції.

Функції дебатів:

– стимулювання розвитку критичного мислення – вміння аналізувати, виявляти сильні та слабкі сторони тих чи інших тез, виробляти оптимальне рішення з урахуванням наявних ресурсів;

– розвиток структурного мислення – вміння структурно викладати свої думки, будувати логічні схеми та виявляти в них суперечності;

– розвиток риторичних навичок і мистецтва переконання;

– сприяння виробленню системного й об'ємного бачення тієї чи іншої проблеми;

– розвиток навичок опрацювання нових технологій пошуку інформації;

– формування вміння працювати в колективі;

– розвиток толерантного ставлення до протилежних думок, поглядів і переконань.

Учасники дебатів: дві команди, судді, аудиторія глядачів.

Структура проведення дебатів (підготовчий етап):

– об'єднання у команди;

– вибір теми, яка формулюється як твердження; ця тема має провокувати цікавість, зачіпаючи значущі для учасників дискусії проблеми, бути збалансованою й давати однакові можливості командам у наведенні якісних аргументів, мати чітке формулювання і стимулювати дослідницьку роботу команд;

– самопідготовка команд, вибудовування командами системи аргументів та контраргументів (заперечень) щодо основного твердження – тематики дебатів.

Тривалість підготовчого етапу може становити від трьох діб до одного-двох тижнів залежно від складності обраної тематики та організаційних можливостей надавачів послуги.

Етапи проведення дебатів:

– жеребкування (визначення команди, що підтримує тезу, та команди, що заперечує тезу);

– власне дебати: сторони по чергово наводять аргументи та контраргументи щодо обраної тематики (час на виступ кожного спікера – 5 хв.); спікери мають довести суддям, що правильною є саме їхня позиція, вказавши при цьому на недоліки аргументації опонентів, разом з аргументами учасники дебатів повинні надати суддям свідчення (цитати, факти, статистичні дані), що підтверджують їхню позицію (мають розроблятися командами на підготовчому етапі);

– перехресні запитання – дебати надають кожному учасникові можливість відповідати на запитання спікера-опонента (час на відповідь на запитання – 2–3 хв.); запитання можуть використовуватися як для роз'яснення позиції, так і для виявлення потенційних помилок супротивника, а отримана під час перехресних запитань інформація може бути використана у виступах таких спікерів;

– рішення суддів – після того як судді вислухають аргументи обох сторін із приводу теми, вони заповнюють суддівські протоколи, в яких фіксують рішення про те, якій команді надано перевагу за результатами дебатів (аргументи й спосіб доведення якої були більш переконливими).

Кількість учасників групової бесіди не повинна перевищувати 5 осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психологія суїцидальної поведінки : посібник/ Д. В. Лебедев, О. О. Назаров, О. В. Тімченко та ін. ; за заг. ред. О. В. Тімченка. Харків, 2007. 129 с.
2. Профілактика самогубств серед працівників органів та підрозділів внутрішніх справ / В. О. Криволапчук, І. В. Клименко, С. В. Кушнар'єв та ін. ; за ред. Т. О. Проценка. Київ : ДНДІ МВС України, 2014. 215 с.
3. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків : навч.-метод. посіб. : у 2 ч. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ, 2016. Ч. 1. Теоретична частина. 188 с.
4. Методичні рекомендації для працівників ювенальної превенції з питань запобігання та профілактики небезпечних розваг дітей, пов'язаних із використанням мережі Інтернет / уклад.: О. О. Євдокімова, В. В. Чумак, Ю. В. Александров та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 52 с.
5. Лугіна Н. А., Ошийко М. А. «Групи смерті» в Україні: їх сутність та перспективи запобігання. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 73. С. 85–91.
6. Сінельнікова Ю. Ігри зі смертю у дітей: що це і хто цим керує? // *TIMES.ZT* : сайт. 12.02.2018. URL: <https://times.zt.ua/ihry-zi-smertyu-u-ditej-shhoce-i-xto-sum-keruye> (дата звернення: 13.03.2021).
7. Червона сова: нова смертельна гра для підлітків набирає обертів в Україні // *Радіо MAXIMUM* : сайт. 06.12.2017. URL: https://maximum.fm/chervona-sova-shchoce-take-ta-yaki-nebezpechni-pravila-vstanovlyuyut-dityam_n132130 (дата звернення: 13.03.2021).
8. Смертельно небезпечна гра «Собачий кайф» вбиває українських підлітків // *TCH* : сайт. 26.02.2013. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/smertelno-nebezpechna-rozvaga-sobachiy-kauf-vbivaye-ukrayinskih-pidlitkiv-283653.html> (дата звернення: 13.03.2021).
9. Горбань Ю. Підліткові самогубства – три дні поспіль: що це, як зарадити? // *Укрінформ* : сайт. 19.02.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3194193-pidlitkovi-samogubstva-tri-dni-pospil-so-ce-ak-zaraditi.html> (дата звернення: 13.03.2021).
10. Курсанти ХНУВС допомогли заблокувати електронні адреси «груп смерті» // Єдиний портал органів системи МВС України : офіц. сайт. 09.03.2021. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/39585_Kursanti-HNUVS_dopomogli_zablokuvati_elektronni_adresi_grup_smerti.htm (дата звернення: 13.03.2021).

11. Meyer D. Russia throttles Twitter, making good on illegal-content threat // Fortune : сайт. 10.03.2021. URL: <https://fortune.com/2021/03/10/russia-throttles-twitter-illegal-content-putin-navalny/> (дата звернення: 13.03.2021).

12. Отчет TikTok о прозрачности деятельности за второе полугодие 2020 года // TikTok : сайт. 24.02.2021. URL: <https://newsroom.tiktok.com/ru-ru/tiktok-h-2-2020-transparency-report-ru> (дата звернення: 13.03.2021).

13. Поліція Дніпропетровської області викрила діяльність так званої «групи смерті» та попередила спробу вчинення суїциду неповнолітньої дівчини в Кривому Розі // Національна поліція Дніпропетровської області : офіц. сайт. 04.03.2021. URL: <https://dp.npu.gov.ua/news/podiji/policziya-dnipropetrovkoji-oblasti-vikrila-diyalnist-tak-zvanoji-grupi-smerti-ta-poperedila-sprobu-vchinennya-sujiczidu-perovnolitnoji-divchini-v-krivomu-rozi/> (дата звернення: 13.03.2021).

14. Як у мережі заробляють на «групах смерті» для дітей, розповіли у кіберполіції // РадіоТрек : сайт. 13.03.2021. URL: https://radiotrek-rv.ua/news/yak_u_merezhi_zaroblyayut_na_grupah_smerti_dlya_ditey_rozprovily_u_kiberpolitsii_video_266274.html (дата звернення: 14.03.2021).

15. Чабанюк В. Д. Кваліфікація сучасних проявів доведення до самогубства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1, т. 2. С. 197–204. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/1/tom_2/36.pdf (дата звернення: 13.03.2021).

16. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 13.03.2021).

17. Кіберполіція відкрила електронну скриньку для звернень щодо деструктивних Інтернет-спільнот // Кіберполіція України : офіц. сайт. 12.03.2021. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-vidkryla-elektronnu-skrynku-dlya-zvernen-shhodo-destruktyvnyx-internet-spilnot-4781/> (дата звернення: 14.03.2021).

18. Як захиститись від образ у Facebook. Юридичні консультації з діяльності друкованих ЗМІ // Волинський прес-клуб : сайт. 31.12.2020.

19. Недопустимый контент // YouTube справка : сайт. URL: <https://support.google.com/youtube/answer/2802027> (дата звернення: 13.03.2021).

20. Как пожаловаться на полученное сообщение или запретить кому-то отправлять мне сообщения в Instagram? // Instagram : сайт.

URL: https://www.facebook.com/help/instagram/568100683269916?helpref=uf_permalink (дата звернення: 13.03.2021).

21. Как пожаловаться в Тик Ток на видео или пользователя // Всё о Тик Ток: ответы на вопросы : сайт. URL: <https://tiktoken.ru/kak-pozhalovatsya-v-tik-tok/> (дата звернення: 13.03.2021).

22. Как написать в службу поддержки Тик Ток – горячая линия для жалоб // Short Videos : сайт. URL: <https://tiktok-wiki.com/sluzhba-podderzhki-tik-tok.html> (дата звернення: 13.03.2021).

23. Курсанти факультету кіберполіції заблокувати у месенджері Telegram групу, в якій закликали до насильства над жінками // Харківський національний університет внутрішніх справ : офіц. сайт. 31.08.2020. URL: <http://www.univd.edu.ua/uk/news/7608> (дата звернення: 13.03.2021).

24. Висвітлення засобами масової інформації теми суїциду : спільний акт узгодження від 22.11.2017 № 2 // Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення : офіц. сайт. URL: <https://www.nrada.gov.ua/spilnyj-akt-uzgodzhennya-2-vysvitlennya-zasobamy-masovoyi-informatsiyi-temy-suyitsydu/> (дата звернення: 13.03.2021).

25. Про Комісію // Комісія з журналістської етики : сайт. URL: <http://www.cje.org.ua/ua/pro-komisiyu> (дата звернення: 13.03.2021).

26. Звернення // Комісія з журналістської етики : сайт. URL: <http://www.cje.org.ua/ua/zvernennya> (дата звернення: 13.03.2021).

27. У Києві діти почали часто падати з висоти й розбиватись. Що відбувається // BBC News Україна : сайт. 17.02.2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56100394> (дата звернення: 13.03.2021). URL: http://volynpressclub.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1013:-facebook-&catid=3:2011-11-30-14-34-54&Itemid=4 (дата звернення: 13.03.2021).

28. Психолого-педагогічні та правові засади діяльності поліції із захисту прав дитини : навч. посіб. / за заг. ред. Д. В. Швеця ; Д. В. Швець, О. М. Бандурка, О. І. Федоренко та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 284 с.

29. Смертельна гра із «синіми китами». Психологи розповіли, кому потрібні дитячі самогубства // ТСН : сайт. 14.02.2017. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/smertelna-gra-iz-sinimi-kitami-psihologi-rozpozvili-komu-potribni-dityachi-samogubstva-880658.html> (дата звернення: 13.03.2021).

М54

Методичні рекомендації щодо формування безпечної поведінки дітей у соціальних мережах / авт. кол.: В. В. Сокурєнко (голова), Д. В. Швець, О. І. Федорєнко та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021. – 60 с.

У методичних рекомендаціях розглянуто психологічні та педагогічні питання, пов'язані із формуванням безпечної поведінки дітей у соціальних мережах, профілактикою суїцидальної поведінки дітей у контексті залучення їх до небезпечних груп у мережі Інтернет та в соціальних мережах. Надано рекомендації працівникам поліції підрозділів ювенальної превенції та батькам щодо попередження вказаних явищ.

Матеріали можуть бути корисними для проведення роботи з дітьми, підлітками, вчителями загальноосвітніх шкіл та батьками.

УДК 159.9:004.738.5](477)(072)

Навчальне видання

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ
ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ
У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ**

Редагування: *М. В. Цветкова-Верніченко*

Редагування списку використаних джерел: *С. С. Тарасова*

Комп'ютерне верстання: *К. О. Сологуб*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 3,5.

Обл.-вид. арк. 3,1. Тираж 10 пр. Зам. № 2021-5.

Видавець і виготовлювач –

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080. Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи ДК № 3087 від 22.01.2008